

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: KFL

Studijní program: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ

Studijní obor Anglický jazyk – Občanská výchova
(kombinace)

Individualismus v moderní společnosti
Individualism in Modern Society

Diplomová práce: 2009 – FP – KFL - 174

Autor:
Eva Tomišková

Podpis:

Adresa:
Čertovina 506
539 01, Hlinsko

Vedoucí práce: PhDr. Lenka Václavíková Helšusová, Ph.D.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
92	10	-	-	46	-

V Liberci dne: 24. 4. 2009

TU v Liberci, FAKULTA PEDAGOGICKÁ

461 17 LIBEREC 1, Hálkova 6 Tel.: 485 352 515 Fax: 485 352 332

Katedra: KFL

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(pro magisterský studijní program)

pro (diplomant) Eva Tomišková
adresa: Čertovina 506, 539 01 Hlinsko
obor (kombinace): Anglický jazyk – Občanská výchova

Název DP: Individualismus v moderní společnosti

Název DP v angličtině: Individualism In Modern Society

Vedoucí práce: PhDr. Lenka Václavíková Helšusová, Ph.D.

Konzultant:

Termín odevzdání: 30. dubna 2009

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné.resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne

.....

děkan

vedoucí katedry

Převzal (diplomant):

Datum:

Podpis:

Požadavky:

Studentka definuje základní pojmy vztahující se k tématu individualistické společnosti, rozebere základní teorie na základě vybrané české i zahraniční literatury, identifikuje důsledky individualizace společnosti a dokladuje je ve vybraných oblastech života moderní společnosti.

Cíl:

Analýza tématu individualistické společnosti s ohledem na soudobou sociologickou teorii, identifikace důsledků individualizace společnosti a jejich projevů.

Literatura:

- Bauman, Z. *Úvahy o postmoderní době*. 2. vyd. [Praha: Sociologické nakladatelství, 2002](#). 165 s. ISBN 80-86429-11-3.
- Bauman, Z. *Individualizovaná společnost*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2004. 290 s. ISBN 80-204-1195-X.
- Beck, U. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. 1. vyd. Praha: Slon, 2004. 431 s. ISBN 80-86429-32-6.
- Giddens, A. *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. 1. vyd. Cambridge: Polity Press, 1991. 256 s. ISBN 0-7456-0932-5.
- Lasch, C. *Culture of narcissism: American Life in an Age of Diminishing Expectations*. 1. vyd. New York: W.W. Norton & Company, Inc., 1980. 268 s. ISBN 0-446-97495-1.
- Lipovetsky, G. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. 3. vyd. Praha: Prostor, 2003. 311 s. ISBN 80-7260-085-0.
- Pongs, A. *V jaké společnosti vlastně žijeme?: společenská koncepce – srovnání*. 1. vyd. Praha: ISV, 2000. 263 s. ISBN 80 85866-59-5.

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Datum

Podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé diplomové práce paní PhDr. Lence Václavíkové - Helšusové, Ph.D., za její pomoc a odborná doporučení v počátku práce. Především bych chtěla poděkovat panu PhDr. Davidu Václavíkovi, Ph.D., za jeho podnětné rady, připomínky a vedení během celé diplomové práce.

V neposlední řadě děkuji své rodině, především rodičům, a taktéž přátelům, za veškerou podporu během celého studia.

Resumé

Tématem diplomové práce je analýza individualistické společnosti pomocí teoretických hledisek vybraných autorů. Naším cílem je jak zmapování důsledků, které žití v takovéto společnosti přináší, tak i představení jejich následných projevů v životě individua. Detailně jsou rozebrány důsledky týkající se bydlení jedince v městském prostředí a změn na osobní rovině, dále hédonismus a narcismus. Jejich aplikace do každodenní reality individua prokazuje přímý účinek, který je deklarován markantními změnami v oblasti životního stylu. Signifikantní přínos diplomové práce spočívá nejen v uvedení daných zjištění ve známost, ale i potvrzení korespondence mezi námi sestaveným teoretickým hlediskem a přejatými, taktéž zde uvedenými výzkumnými údaji.

Klíčové pojmy:

▪ Společnost	▪ Hédonismus
▪ Individualismus	▪ Narcismus
▪ Jedinec	▪ Životní styl
▪ Moderna	

Summary

The theme of our Diploma Thesis is the analysis of individualistic society with the assistance of selected authors' theoretical perspectives. Our aim is to both map consequences which are brought by living in such society and introduce their subsequent manifestations in a life of an individual. Consequences regarding person's living in an urban area, changes on a personal level, furthermore hedonism and narcissism are analysed in detail. Their application, into the everyday reality of an individual, proves a direct impact which is declared by marked differences in a field of a lifestyle. A notable contribution of the Diploma Thesis grounds not only in making the given ascertainment known, but also in proving the correspondence between theoretical standpoints, arranged by us, and adopted research data, interpolated in the thesis too.

Key words:

- Society
- Individualism
- Individual
- Modernism
- Hedonism
- Narcissism
- Lifestyle

Die Zusammenfassung

Das Thema der Diplomarbeit ist die Analyse der individualistischen Gesellschaft mit der Hilfe der theoretischen Ansichten der ausgewählten Autoren. Unser Ziel ist es, die Auswirkungen, die das Leben in solcher Gesellschaft bringt und die Vorstellungen über ihren folgenden Äußerungen, zu mappieren. Detailliert wurden die Auswirkungen über das Wohnen des Individuums in der städtischen Umgebung und über die Veränderungen in der persönlichen Ebene, über Hedonismus und Narzissmus, dokumentiert. Ihre Applikation in die tägliche Realität des Individuums zeigt eine direkte Auswirkung, die durch markante Veränderungen auf der Ebene des Lebensstiles, deklariert wird. Der signifikante Beitrag der Diplomarbeit ist nicht nur in der Bekanntgebung der gegebenen Ermittlungen, sondern auch in der Bestätigung der Korrespondenz zwischen von uns konzipiertem theoretischen Ansicht und den übernommenen, die hier genauso eingeführt werden.

Schlüsselwörter

- die Gesellschaft
- der Individualismus
- das Individuum
- die Moderne
- der Hedonismus
- der Narzissmus
- der Lebensstil

Obsah

Úvod.....	10
1. Sociologické teorie moderní společnosti	11
1.1 Teorie druhé moderny	12
1.1.1 Riziková společnost Ulricha Becka	13
a) Život obklopující rizika	14
b) Individualizovaný jedinec.....	14
c) Ztráta tradice	16
d) Individualizace osvobozující i svazující	16
1.1.2 Rizikovost a změna času a prostoru v podání Anthonyho Giddense	17
a) Vyvázaní času a prostoru	17
b) Riziko a nedostatek bezpečí	18
c) Identita a životní styl jako úkol	19
1.2 Teorie pozdní moderny	19
1.2.1 Globální společnost v pohledu Zygmunta Baumana	20
a) Moderní jedinec středem rozhodování	21
b) Nespokojenost důsledkem volby	22
c) Stratifikující mobilita	23
d) Lhostejnost k věcem veřejným	24
e) Pomíjivost.....	24
1.2.2 Narcismus ve společnosti v koncepci Gillese Lipovetského.....	25
a) Charakteristika společnosti	25
b) Nevyhnutelný narcismus	26
c) Prázdnota a lhostejnost	27
d) Jedinec a jeho hodnoty	27
1.3 Shrnutí konceptů na pozadí modernity	28
1.4 Individualismus	30
1.4.1 Definování pojmu	30
1.4.2 Individualismus prostupující vývojem společnosti	32
1.4.3 Shrnutí individualismu	33
2. Důsledky individualismu ve společnosti	34
2.1 Změny v individualizovaném městském prostředí	34

2.1.1 Město vs. venkov	35
2.1.2 Anonymita a rizikovost města	36
2.1.3 Komunity	37
2.2 Jedinec a změny na osobní rovině	38
2.2.1 Odpovědnost za sebe sama	38
2.2.2 Intimita nebo izolace	39
2.2.3 Individuální štěstí	40
2.3 Hédonismus v životě jedince v moderní době	42
2.3.1 Smysl spotřeby	42
2.3.2 Místo spotřeby v našich životech	43
2.3.3 Vybrané důsledky konzumu	44
a) Zadluženost.....	45
b) Obezita.....	48
c) Závěrem	52
2.4 Jedinec s narcistickými rysy	53
2.4.1 Příčiny narcismu	54
a) Nedostatek lásky	54
b) Personalismus.....	55
2.4.2 Lesk a sláva nebo smrt	56
2.5 Shrnutí důsledků.....	58
3. Projevy individualismu v běžném životě.....	60
3.1 Rozpad tradičních rodinných a sociálních pout	60
3.1.1 Přežitek manželství	61
3.1.2 Změny v sociální oblasti.....	65
3.1.3 Terminace pomoci bližnímu jen zdánlivá	66
3.2 Individuální volný čas.....	68
3.2.1 Charakteristika volného času	68
3.2.2 Role zaměstnání	68
3.2.3 Náplň volnočasovými aktivitami	70
3.3 Individualistický životní styl.....	73
3.3.1 Životní dráha jedince.....	73
3.3.2 Soužití nebo samota – novodobé trendy životních stylů	75

a) Rodinný styl.....	75
b) „Single“ život	76
3.3.3 Komunity – tradiční vs. individualizovaný životní styl	78
3.3.4 Příručka pro život	81
3.4 Shrnutí projevů	82
Závěr	85
Seznam pramenů	87
Monografie a sborníky	87
Elektronické zdroje.....	90
Seznam příloh	92

Úvod

V rámci naší diplomové práce bychom se rádi zabývali důsledky, které vyvolává individualismus v lidské společnosti a jeho konsekvenčními projevy v kontextu každodenního života jedince v dnešní společnosti. My se v naší práci pokusíme uchopit pojetí individualismu v dnešní společnosti z pozice sociologie. Motivem výběru daného tématu byl především autorčin osobní zájem o problematiku stavu současné společnosti.

Daná sféra zájmu bude analyzovaná ryze z pohledu sociologie, čemuž bude odpovídat i výběr literatury. K zmapování sociologických teorií věnujících se našemu tématu využijeme koncepce českých a zahraničních autorů. A to zejména proto, abychom výsledky naší práce mohli aplikovat na západní společnost a ne jen na oblast České republiky.

Naším záměrem je identifikovat důsledky plynoucí ze života v moderní společnosti s ohledem na její individualistický ráz. Rádi bychom odhalili a analyzovali také manifestace daných důsledků. Struktura našeho textu tedy bude striktně sestavena tak, abychom se pomocí teoretické základny, která bude první částí práce, mohli zaměřit na z ní plynoucí konsekvence v části druhé. Díky tomuto uspořádání, následně nastíníme projevy popisovaných důsledků. V této poslední části práce bude prezentována souvztažnost s oběma předchozími oddíly.

Důraz bude ve finální kapitole kladen především na životní styly jedince, které by měly korespondovat s teoretickou částí, a vzájemně se podporovat. Tato část práce bude podepřena výsledky z již uskutečněných analýz společnosti, neboť naším primárním zájmem je orientace na teoretické informace vybrané vědecké literatury, z nichž budeme konstruovat závěry.

Význam naší práce bude spočívat v prokázání korelace teorie a skutečnosti vztahující se k individualizované společnosti dneška.

1. Sociologické teorie moderní společnosti

Jak říká název naší diplomové práce, budeme se věnovat individualismu v moderní společnosti. Individualismus, dle našeho názoru, není jen mnohokrát skloňovaný populární pojem, je to i charakteristika nás. A to, co se týká lidské bytosti a není zcela explicitně vyjádřeno, láká k hlubší inspekci. Touto možností jsme byli zlákáni i my, nejen z pohledu vnějšího pozorovatele, ale i jako zainteresovaní přímí účastníci individualismu. Proto je v našem vlastním zájmu, pokusit se zjistit o vybraném tématu individualismu, které prostupuje všemi sférami dnešní společnosti více, a to v rámci několika úrovňového náhledu na individualismus v dnešní společnosti.

K tomu, abychom mohli definovat důsledky a projevy individualismu, musíme se nejprve zaměřit nejen na společnost, ve které se tento fenomén objevuje, ale i na modernizaci jako takovou. Jak vlastně moderní společnost a její členy determinovat? Jaké jsou atributy společnosti dneška? Je vůbec reálné nějaké vymezit? Co se skrývá pod pojmem modernizace? To jsou otázky, na které se pokusíme společně najít odpovědi v pracích předních sociologů současnosti.

Teorií současné společnosti je vskutku mnoho, dalo by se říci, co sociolog to teorie. Každá obsahuje podobné prvky, které jsou však zpracovávány z různých úhlů a pojí se k nim i zajímavé přidružené názory a pohledy na dnešní společnost. My se na tyto teorie podíváme skrze modernizaci, a to dvou jejích variant. Jednak se zaměříme na teorie společnosti v rámci druhé moderny, do níž jsme vybrali koncepce Ulricha Becka a Anthonyho Giddense, a dále na teorie tzv. pozdní moderny, v níž se zaměříme na Zygmunta Baumana a Gillese Lipovetského.

Než se budeme zabývat specifickými variantami moderny, rádi bychom zmínili několik slov o modernitě jako takové. Modernita, na jejímž počátku se sociologové neshodují, a proto můžeme její počátek nalézt v rozmezí mezi 15. – 18. stoletím, se spíše než jako období chápe jako určitý postoj. Tento postoj zahrnuje nejen kritickou reflexi minulosti, ale i orientaci na utváření budoucnosti.

Modernita je často stavěna do kontrapozice s tradiční společností a s tradicí vůbec. V tradiční společnosti měli jedinci již předem dáno své místo a mobilita jedinců v takovéto společnosti byla mizivá. Naopak, v moderní společnosti, jejímž charakteristickým rysem je právě sociální mobilita, již místo jedince určeno není a tudíž si ho sám jedinec musí utvořit. (Harrington, A. 2006, s. 47 – 48)

Tato mobilita má mnoho konsekvencí. Jmenovitě se například jedná o změny ve společnosti v oblasti náboženství či politického života, ale my bychom se rádi podívali na změny uvnitř individua. Na to, jak se mění postoj jedince vůči společnosti a jejím částem a také na schopnost jedince vyrovnat se se stále vzrůstajícím nárokem samostatnosti. Tento nárok je na něj kladen z pozice neukotvenosti. Jedinci chybí pevně určený bod, kterým by byla determinována jeho pozice ve společnosti. Tento bod si sám musí vytvořit. A to díky možnostem, které si volí a cílům, které si vytyčuje. Toto chování nám není diktováno, nýbrž sami, individuálně si ho dirigujeme. Jelikož je toto chování unikátní u každého z nás, vede tak k velké různorodosti společnosti, která se tuto jedinečnost snaží podporovat stále se rozšiřujícím polem nových a nových možností výběru. Tento různorodý výběr je pak záležitostí individuálních tužeb a voleb a v tomto kontextu tedy součástí individualizované a neustále se diverzifikující společnosti dnešní doby.

1.1 Teorie druhé moderny

Teorie druhé moderny, tak jak ji charakterizuje nejen Beck, ale i Giddens, označuje procesy ve společnosti, které mají charakteristické rysy. Mezi tyto rysy oba autoři zahrnují nejistotu a ztrátu bezpečí. Tyto fenomény se nabourávají do všech oblastí našeho života. Naše sociální jistoty vymizely, už se nemůžeme spoléhat na stálost hospodářství a ekonomiky státu. Jejich křehkost a nestálost nám nutně nedovolují považovat například naše zaměstnání za jistotu. Co je ale mnohem závažnější, je rizikovost a z toho plynoucí ohrožení, které se přímo dotýká nás, našeho života a zdraví. Konsekvencí násilí a kriminality nalézající se v dnešní společnosti je, že člověk musí být neustále ostražitý před

případným nebezpečím. Ze všech stran na něj útočí moderní nejistoty a ohrožení, život jedince ve společnosti druhé moderny je tak dosti nestabilní.

Sama společnost prochází změnami a to především v oblasti sociální struktury. Dochází k rozkladu struktur jako například klasické rodiny, mění se sociální role v oblasti genderu a samotnému jedinci je dána mnohem větší možnost variability vlastního životního osudu, a to díky vším prostupujícím individualismu. Ten můžeme vysledovat v procesu utváření identity jedince, ke které již není zapotřebí skupinová či rodová identita. Jedinec si ji utváří sám pomocí možností, které si volí. (Horyna, B. 2001, s. 14 – 16) Druhá moderna je tedy charakteristická nejen ohromnou efektivností a možností variací, ale je poznamenána i rizikovostí a celkovou nestabilitou.

Koncept druhé moderny není protipólem první moderny, jak by se mohlo zdát. Druhá moderna je reflexí první moderny. Pojetí společnosti, které bylo v období první moderny, se mění, a proto se musí změnit i způsob sebereflexe společnosti a tuto reflexi má zajistit druhá moderna. Ta již, na rozdíl od první moderny, počítá s vedlejšími důsledky modernizace a může je nejen pojmenovat (rizikovost, individualismus, nestabilita, efektivita), ale i pokusit se je reflektovat. (Horyna, B. 2001, s. 19 – 20)

Jak je tato teorie druhé moderny aplikována na společnost a její prvky se podíváme v následující části a to u jejích hlavních představitelů Becka a Giddense.

1.1.1 Riziková společnost Ulricha Becka

Společnost rizika - tak označuje Ulrich Beck společnost ve fázi, ve které se v současnosti nachází. Beck ve svých pracích také velmi intenzivně užívá pojmu globalizace, v jejímž důsledku se společenské změny nemohou vyhnout nikomu. Naše světová společnost nás tak predeterminuje k společnému osudu.

a) Život obklopující rizika

Rizika¹, která jsou hlavním tématem Beckova pojetí postmoderny, se diametrálně liší od rizik, na která jsme mohli být doposud zvyklí z předchozích období. Tento rozdíl tkví především v jejich globálním dosahu, jaký tyto rizika mají, a v jejich příčinách. Problémem těchto rizik je, že jejich propuknutí či škodlivé působení není předvídatelné. (Beck, U. 2004, s. 9 – 40) Charakteristickým rysem rizik je nemožnost připsání jejich příčiny vnějším činitelům. Rizika jsou totiž produktem a odrazem lidských aktivit. To znamená, že ona rizika vznikla naším věděním, naším ovládáním přírody. (Beck, U. 2004, s. 301)

Jedním z rizik, které Beck vidí jako velkou hrozbu je nezaměstnanost. Ta se může týkat kohokoli z nás. Nezaměstnanost byla generalizována, proto o ní již nelze smýšlet jako o osudu určitých skupin. Právě riziko nezaměstnanosti je úzce spjato s individuálně vytvářenými životními dráhami. Ty jsou totiž nejisté, náchylné ke zvratům a nikdo si nemůže být jist, že místo, které má dnes, nebude zítra zrušeno. A zde, v této nejistotě propuká ono riziko. Riziko, které máme všichni a sdílíme jej. To je jedna z věcí, kterou mají jedinci dnešní doby společné. Jejich vyrovnání se s riziky je již ale naprosto individuální. Každý jedinec se s nimi musí vyrovnat sám, a odpovědnost za ně přijímá také jen on sám. (Beck, U. 2004, s. 142 – 154)

b) Individualizovaný jedinec

V důsledku individualizace jsou jedinci odkázáni sami na sebe, a tedy musí přijmout odpovědnost za veškerá rizika spojená s touto odkázaností. Aby byl jedinec vůbec schopen individuálně se rozhodovat, musí středem svého života učinit sám sebe. K tomu, aby se lidé mohli k individualismu posunout,

¹ S názorem Ulricha Becka se ztotožňuje i Anthony Giddens, který vidí dvacáté a jednadvacáté století jako období neustálé hrozby, například hrozby z nukleární války. S tím je dle Giddense spojena i nedůvěra v budoucnost. (Giddens, A. 1998, s. 18) Právě díky tomu, že oba autoři sdílejí stejnou koncepci zahrnující důsledky modernizace, jsou považováni za představitele druhé moderny.

musí působit několik činitelů. Jejich důsledkem je pak oproštění jedince od tradičních vazeb. Jedním z oněch činitelů je změna vztahu práce a života. Nejen, že vzrostla průměrná délka života, ale čas, který je věnován práci, se snížil ve prospěch volného času, která je dnes možné vyplnit pomocí ohromné diversity voleb. I finanční prostředky, kterými je možné tohoto dosáhnout, se zvýšily. Dalším faktorem je mobilita. V Beckově pojetí, je mobilita příčinou změn v životních drahách lidí. Lidé si vytvářejí svůj vlastní osobní osud. Dalším faktorem, o kterém se Beck zmiňuje, je vzdělání.² Vzdělání je pojímáno jako prvek selekce, a to sociální selekce jedinců. Zatímco dříve byl jedinec určen prostředím a jeho životní dráha byla do značné míry predeterminována. V současné době může jedinec využít vzdělání jako pomoci, aby si otevřel pomyslné dveře k možnostem, které jako individualizovaný jedinec může na základě své vlastní volby vybírat. Díky této dynamice a spolupůsobení výše zmíněných prvků, dochází k rozpadu dříve známých rámců - společenských vrstev i rodiny. (Beck, U. 2004, s. 113 – 130)

V globálním světě není život individua svázán s jedním místem. Jeho život se stává nomádkým životem. Právě díky mobilitě se může jedinec pohybovat nejen v rámci státu, ale také kontinentů a to čistě na základě svých rozhodnutí. (Beck, U. - Beck-Gernsheim, E. 2003, s. 20 – 27) S možností pohybu se pojí i nezávislost, a to nezávislost na rodině. Jedinec se již může odtrhnout od vlastní rodiny a s pomocí mobility se přesunout kamkoli chce. To však na něj klade velké nároky v podobě vlastního zapojení se. Rodina jako taková nevymizela, ale její koncept může být jiný. Tradiční rodina, tak jak ji známe, se nevytratila z dnešního světa, ale ztratila své monopolní postavení. Samotný rodinný život se již také nemusí odehrávat striktně na jednom místě. Fakt, že partneři mohou pocházet nejen z různých prostředí, ale i etnik vede k vytváření interkultur v rámci rodin. S tím je spojena ona možnost voleb, a tak záleží čistě na nás pro co se rozhodneme. Rozhodneme sami, jako jedinci

² Zde je možné vysledovat rozdíl mezi pojetím Baumana a Becka. Bauman považuje mobilitu za prvek stratifikující společnost, zatímco u Becka je tímto prvkem vzdělání.

poznamenání všudypřítomným principem individualismu. (Beck, U. - Beck-Gernsheim, E. 2003, s. 80 – 100)

c) Ztráta tradice

Výše zmíněná dynamika individualizace má za následek rozpad oněch původních sociálních forem. Mezi tyto formy můžeme zařadit rodinu, sociální status nebo sousedství.³ Otázkou tedy zůstává, jak se tím jedinec vypořádá. Co mu umožní nahradit rámce původní, když tradice nás již nesvazují? Beck předkládá východisko, které předpokládá aktivitu jedince. Jedinec sám se musí snažit a vytvářet si ony rámce. Jedinci tedy činí svá individuální rozhodnutí, ale jsou k nim nuceni, musí si vybrat. V tomto smyslu je individualizace sociální podmínkou, která ale nevzniká ze svobodného rozhodnutí jedinců. Jedinec musí vést samostatný život, protože individualizace ho osvobodila od tradičních rolí a svůj život si utváří díky rozhodnutím, které sám vykoná.

Ty však nejsou konečná, a jedinec se tak musí neustále rozhodovat, musí být flexibilní, vytvářet si cíle i přijímat porážky. Jedinec je tedy tvořitelem vlastní identity a to na základě volby.⁴ (Beck, U. - Beck-Gernsheim, E. 2003, s. 2 – 30) Při vytváření vlastních životních identit individuu nahrává i možnost kombinace různých kulturních prvků, ze kterých může vybírat. Tento rys mu umožňuje globalizace. Ta, ale nevede k vytvoření jednotné kultury a identity, naopak vede k velmi pestrým modelům. Tyto modely se stávají nadnárodními, a to díky mobilitě a faktu, že náš život již není svázán s jedním místem. (Beck, U. 2007, s. 58 – 60)

d) Individualizace osvobozující i svazující

Jak již bylo řečeno výše, individualizace umožňuje jedinci oprostit se od tradičních vazeb a sociální forem. Jedinec se však v tomto procesu musí podřít jiným institucím. Jedinec se totiž musí přizpůsobit například tlaku trhu práce

³ Beck tyto kategorie jako rodina, sousedství, aj. nazývá zombie kategoriemi. Tento název používá velmi trefně s vysvětlením, že kategorie jsou mrtvé – živé. Živými v tom kontextu, že tu stále jsou, ale mrtvými tím, že jejich původní koncept je diametrálně odlišný od konceptu dnešní postmoderní společnosti. (Beck, U. - Beck-Gernsheim, E. 2003, s. 202 – 204)

⁴ Stejnou koncepci utváření vlastní identity můžeme nalézt i u Baumana.

nebo konzumní existenci. Jedinec se tak podvoluje a participuje na konzumním způsobu života, protože ho k tomu nutí jeho okolí. Stejně jako musí být s to přizpůsobit se změnám probíhajícím na trhu práce i ve společnosti vůbec. Individualizace nás tak oprošťuje od tradičních pout, ale zároveň nám nasazuje pomyslná nová pouta, pouta moderní individualizované společnosti.

1.1.2 Rizikovost a změna času a prostoru v podání Anthonyho Giddense

Stejně jako Ulrich Beck, i Anthony Giddens patří k autorům věnujícím se pojetí druhé moderny. Vznik moderny Giddens spojuje již se 17. stoletím. Jako její základní charakteristiku uvádí distanc od tradice, který má za následek nejen rizikovost prostupující našimi životy, ale i oddělení času a prostoru. Vůbec změny, které v důsledku nástupu moderny nastaly, jsou ohromné a universální, což Giddens spojuje s konceptem globalizace. Zaměříme se na jednotlivé důsledky moderny v Giddensově pojetí.

a) Vyvázání času a prostoru

Vyvázání je pojem, který je Giddensem užíván v souvislosti s časem a prostorem. Ale co si pod ním představit? Čas byl vždy spojen s místem, ale tato spojitost již v období modernity není nezbytná. Čas byl určován dle různých činností a samotná organizace času byla závislá například na přírodních úkazech. Změna nastala se vznikem mechanických hodin. Čas se tak stal „prázdným“ a naplněn je jen díky sociálním činnostem. Stejně tak prostor byl vázán na aktivitu a spojen byl s přítomnými jedinci. V období modernity však může činnost v prostoru ovlivňovat vztahy lidí na místním dějišti nepřítomných. Právě oddělení času a prostoru je podmínkou vyvázání z místních kontextů. Čas a prostor na sobě již nejsou závislémi a lokální kontexty se rozšířily v globální.

Co však ono vyvázání znamená? Je to jakési vytržení sociálních vztahů z místních systémů interakce. (Giddens, A. 1998, s. 20 – 30) Jedince tedy může ovlivnit aktivita dějící se zeměpisně na druhém konci světa. To je nazýváno procesem globalizace, která je i jedním z charakteristických rysů moderny.

V rámci ní dochází k tomu, že lokální činnosti a vztahy jsou vyvázány a navázány znovu, ale již v globálním měřítku. S tím je spojena i ztráta autonomie v národním měřítku. Jednotlivé státy se totiž stávají bytostně závislé jeden na druhém, tzn., že není každý stát jednotkou sám pro sebe.

Globalizace samozřejmě ovlivňuje i samotné jedince. Hovořit můžeme o kulturní globalizaci, na níž má velký podíl činnost médií. Ovlivňují nás například zprávy z druhého konce světa, avšak přímými účastníky oněch skutečností jsme nebyli. (Giddens, A. 1998, s. 40 – 60)) I jedinci jsou závislí na ostatních, stejně tak jako jsou na sobě závislé jednotlivé státy. I když si to mnozí z nás neuvědomují, nebo nechtějí uvědomit. Na jednu stranu jsme tedy bytostně samostatní v rozhodovacím procesu, ale na stranu druhou se neobejdeme bez činnosti ostatních.

b) Riziko a nedostatek bezpečí

Modernita je v Giddensově pojetí charakteristická ztrátou důvěry a rizikovostí. Žít v neustálém nebezpečí je pro nás, jedince žijící v moderní společnosti, nevyhnutelné. A toto nebezpečí v sobě skrývá ohromné množství rizika a ohrožení miliónů lidí. Tato rizika mají globální charakter, jedná se například o neustálý strach z nukleární války. Ano, měli bychom si ho uvědomit, ale rozhodně by neměl paralyzovat náš každodenní život. (Giddens, A. 1998, s. 80 – 110)

Avšak neustálá podvědomá přítomnost v nás probouzí nejistotu či nedůvěru v budoucnost. Možná i proto se snažíme zaměřovat na život v přítomnosti a s tím spojená okamžitá uspokojování. Nechceme čekat na zítra, protože si nemůžeme být zítřkem jisti. Pokud si nemůžeme být jisti zítřkem, jak si můžeme být jisti dneškem? Vskutku můžeme, a to díky určité formě důvěry. Moderní člověk, obklopen ohromnou škálou technických i jiných systémů, není s to všem rozumět. A zde nastupují experti, lidé zběhlí a znalí určitého výseku vědění. V tu chvíli tedy nezbyvá laikovi nic jiného než s expertem mít vztah založený na důvěře, musí mu věřit, protože sám si to není schopen ověřit. Důvěřuje, aby alespoň trochu omezil riziko, riziko naplňující dnešek. (Giddens, A. 1998, s. 80 – 130)

c) Identita a životní styl jako úkol

Identita jedince je úkol, který musí být splněn. Identitu si tedy musíme utvořit. S identitou se pojí i životní styly. Co je vůbec životní styl? Velmi jednoduše se dá charakterizovat jako rutinní činnosti v životě jedince zahrnující například výběr jeho oblékání, potravy nebo způsobů chování. Tyto vzorce jsou však variabilní a mohou být jedincem měněny. Jakékoli malé rozhodnutí v závislosti na volbě jedince není jen otázkou vytvoření toho, jak se chovat, ale doslova, kým být. (Giddens, A. 1991, s. 80 – 81)

V tomto procesu sebeutváření by nás měly provázet otázky: Co dělat? Jak se chovat? Kým být? A odpovědi na ně by nám měly pomoci při rozhodování co si vybrat v rámci našeho „lifestylu“ a utvoření identity vůbec. (Giddens, A. 1991, s. 70) Identita, nebo určení nám již nejsou bytostně dány naším narozením, ale sami si je vytváříme.⁵ Tomto momentě se jakoby kruhově vracíme k tématu rizikovosti, které se pojí s naším výběrem a naší osobní odpovědností za něj.

1.2 Teorie pozdní moderny

Pozdní moderna⁶ je chápána jako další kolo modernizace. Není tedy v kontrapozici s druhou či první modernou, ale je jejím dalším vývojovým stádiem. Pro tuto dobu je charakteristické zradikalizování prvků modernity. Ať už hovoříme o autonomii jedince nebo mobilitě či globálnosti. Společnost nabírá směr k uspokojení svých členů a toto uspokojení získává nálepku okamžitosti, o odloženém uspokojení spojeném s asketickým ovládnutím tedy nemůže být ani řeč. Mezi další esenciální deskriptory společnosti v éře pozdní moderny patří

⁵ Utváření identity je naší bytostný úkolem v období moderny, na tom se shodují všichni námi citovaní autoři.

⁶ Zygmunt Baumanem je pozdní moderna nazývána tekutou modernou, kde vše plyne a nic není ukotveno, vše se mění.

nejistota. Jedinec nemá autority, ke kterým by se mohl vztahovat ani předem definované rámce. Odpovědnost za sebe samého je v této době nutnost.⁷

Nestálost a neklid jsou deskriptivní prvky pozdní moderny. Tato moderna neustále plyne, mění se. A protože její formy nemají rigidní podobu, jedinec se na ně nemůže spolehnout a to s sebou přináší i neklid. Neklid, který se pojí především se ztrátou důvěry v budoucnost v dnešní společnosti. (Harrington, A. 2006, s. 254 – 258) Ztráta důvěry v univerzálně dané rámce ponechává jedince na pospas jemu samému. Jedinec pak musí být schopen vypořádat se s tím a jediný pevný bod je pro něj následně jeho vlastní osoba, na kterou se zaměřuje. V důsledku vlastního upřednostňování a zaměření se na sebe samého můžeme v různých koncepcích zaznamenat prvky narcismu.

Toto téma teoreticky rozpracovávají Zygmunt Bauman, přímo řešící otázky tekuté moderny a Gilles Lipovetsky, který se primárně zabývá koncepcí narcismu a dále hédonismu. Proto jsme si je i jako představitele zmíněného období vybrali, neboť na jejich koncepcích je dobře viditelná charakteristika společnosti pozdní moderny.

1.2.1 Globální společnost v pohledu Zygmunta Baumana

Stejně jako Ulrich Beck, i Zygmunt Bauman usuzuje, že žijeme v době plné rizika. Společnost rizika, nazývá jí též postmoderní, je charakteristická tím, že nemá žádné předem determinované možnosti. Neurčitost, mnohoznačnost a pomíjivost, to jsou mimo jiné fenomény, které provázejí naší postmoderní společnost. (Bauman, Z. 1995, s. 13 – 20) V životech nemáme předem vyšlapané cesty, po kterých bychom se měli vydat. Ani ony pomyslné cesty se před námi nevynoří. Sami si musíme určit směr, kudy se vydáme bez jasného cíle.

⁷ Toto téma, odpovědnosti za sebe samého, nalezneme i v kontextu druhé moderny. Můžeme zde tedy vysledovat stejnou zájmovou základnu, ke které se obě moderny, respektive autoři, vyjadřují.

a) Moderní jedinec středem rozhodování

V moderní společnosti žijí moderní jedinci. Jaká je však určující charakteristika modernosti člověka? „*Být moderní znamená nebýt schopný přestat, na chvíli se zastavit.*“ (Bauman, Z. 1999, s. 125) Tato neschopnost zastavit se a spokojit se s tím, co máme, je jednou ze zásadních atributů jedince v moderní či chcete-li postmoderní společnosti. Jakmile jedinec dosáhne vytyčeného cíle, přestává ho zajímat, protože se vynořují další možnosti a s tím i další možná uspokojení. Jedinec vlastně konzumuje jeden požitek za druhým. Je konzumentem požitků a potěšení. (Bauman, Z. 1999, s. 101) Právo, které se dnes uznává, je právo jedince. Jedinec má výsostné právo volit si své cíle dle své vůle a podle těchto cílů si pak formuje své štěstí a svůj životní styl vůbec. Proč však máme na sebe brát takovýto úkol? Rozhodovat se sám za sebe, mít za své rozhodnutí zodpovědnost; to je přeci velmi namáhavé a klade to ohromný důraz na jedince. Ve skutečnosti ono rozhodování není otázkou vůle, ale nezbytnosti. Protože zde již nevystupují žádné autority, které by nám říkaly, co vybrat. Musíme tuto roli přijmout my, a to z nutnosti. Tento úděl máme všichni stejný, společnost je totiž plná jednotlivců jako jsme my. (Bauman, Z. 1999, s. 124 – 129)

Člověk se musí dennodenně potýkat s volbou, která je spojena s nejistotou a rizikem, zda si vybral dobře. A pokud se ukáže, že výběr nebyl dobrý, následkům musí čelit jedinec sám. Sám jedinec bere zodpovědnost za své rozhodnutí, toto riziko musí podstoupit, ať chce či nechce. Život jedince tak naplňuje nejistota. Nejistota, která je pojímána jako pomyslná daň za individuální svobodu volby. Nikdo této volbě nemůže uniknout, stala se naším osudem. (Bauman, Z. 1999, s. 59 - 61)

Je to ale skutečně tak, že bychom již neoplývali autoritami? A co celebrity? Ano, mohlo by se zdát, že takové veřejně známé osoby mohou působit jako autority, ale spíše než jako autority fungují jako životní modely. Člověk se snaží hledat modely mezi ostatními, aby se pokusil zjistit příčinu vlastních potíží či nezdarů. Spíše než mezi celebrity, které představují nerealistické modely, hledá „obyčejný“ člověk modely ve svém okolí u „stejných“

jedinců. S nimi se totiž dokáže ztotožnit, protože mohou mít obdobné materiální zázemí nebo třeba sociální kontext. Lidé už nehledají vůdce, nýbrž příklady. (Bauman, Z, 2002, s. 100 – 109) Všichni se totiž potýkáme s podobnými problémy, ale rozdíl je v tom, že řešit je musí každý sám.

b) Nespokojenost důsledkem volby

Stejně jako úděl neustálého výběru, máme společný i úděl věčné nespokojenosti. Sice nás nějaká věc či vztah může chvilkově uspokojit, ale toto uspokojení je dočasné. Nemůže trvat dlouho. Konzument nemůže k ničemu přilnout a jeho potřeba není uspokojena zcela. Nikdy nedosáhneme vítězství uspokojením. (Bauman, Z. 2002, s. 47 – 50) Společnost nám sice zajistí bezpočet možností, ze kterých můžeme vybírat, ale i ony možnosti s sebou přinášejí těžkosti. Svět nabízí tolik možností, že není možné, aby je jedinec během svého života vyzkoušel. A nejen to, možnosti totiž můžeme rozlišit na reálné a chtěné. Chtěné můžeme klasifikovat jako představu možnosti, která se nám naskýtá, ale která není v důsledku našich schopností uskutečnitelná, a to s sebou přináší notnou dávku neklidu a úzkosti. Jak se s něčím takovým vyrovnat? Bauman nabízí následující východisko z této situace. Jedinec, jako „skutečné svobodné individuum“, nechce dělat to, co nemůže, ale to co musí a co v rámci svých schopností dokáže. Takový jedinec tedy nevidí žádný nesoulad mezi svými tužbami a schopnostmi. (Bauman, Z. 1999, s. 75 - 85)

Údělem jedince tedy je nejen volit si své cíle, ale pomocí cílů i vytvářet vlastní identitu. Individualizace totiž jedince osvobodila od předepsaného či vrozeného určení. Identita se v důsledku individualizace stává úkolem, a to úkolem jedince. Právě povinnost vytvořit si identitu je jedním z nejdůležitějších rysů modernity. Dříve tento úkol nebyl, a to díky třídnímu či rodovému určení. Avšak v dnešní neustále plynoucí modernitě o takovémto určení nemůže být řeč. Jedinec již není svázán s místem, nýbrž může utvářet své určení kdekoli a kdykoli ho měnit. K oné změně musí mít jedinec příležitost. A je to právě ona příležitost neboli možnost úniku jinam, která je nejvíce problémová. Člověka nejen zajímá, jak si daný předmět či pozici vybrat, ale hlavně jak si je udržet. Kde se však nutnost utváření identity vzala? Jistě se neobjevila v jednom

momentu. S postupným rozpadem společenství se zde vyrojila touha po alespoň nějakém bezpečí a tu se začala se rodit myšlenka identity. Identita je tedy jakousi náhražkou společenství. (Bauman, Z. 1999, s. 170 – 180)

c) Stratifikující mobilita

K již zmíněným fenoménům Baumanovi postmodernity se pojí i možnost mobility, která nám umožňuje měnit naše místo ve společnosti, což by bylo v předmoderních společnostech nemyslitelné. Jako důsledek mobility označuje Bauman degradaci místa. Na místě již nezáleží. Můžeme ho dle libosti měnit, a to během minimálních časových úseků. Tento luxus pohybu však není umožněn všem. Mohou si ho dopřát jen ti, kteří k tomu mají dostatečné prostředky, a těm pak vskutku na místě nezáleží. Avšak jsou zde i tací, kteří ony prostředky pohybu nevlastní a ti poté na místě lpí a snaží se, aby na něm záleželo. (Bauman, Z. 1999, 49 – 53)

I v této postmoderní společnosti tedy existuje stratifikace, a to právě na základě mobility. Všichni žijeme ve stejné společnosti, kterou charakterizuje, ale jak již bylo zmíněno výše, nemáme všichni prostředky, abychom si volit mohli. (Bauman, Z. 1999, s. 100 – 120) Nutno tedy zdůraznit další aspekt dnešní společnosti. Tato společnost je společnost, kde se stále zvyšuje polarizace mezi chudobou a bohatstvím. Na rozdíl od lidí s prostředky, kteří se musejí vyrovnávat s každodenní nejistotou a výběrem, je život chudých je spjat s jistotou. Kdo by ale toužil po jistotě zločinu, nemocí a špinavých ulic? Právě toto uvědomění si, jaká jistota by nám mohla být nabídnuta, vede ostatní k vyrovnání se s údělem neustálé nutnosti flexibility a nekonečné nejistoty. (Bauman, Z. 1999, s. 139 – 141)

Díky oné možnosti mobility a neomezené změny našeho místa působí se nám otvírá celý svět a v něm je lehké stát se anonymním jedincem. Tato anonymita se může zdát do jisté míry lákavá, avšak nikterak nás nezabavuje nezbytnosti najít si své místo. S hledáním vlastního ukotvení ve světě se pojí i nalezení vlastní identity. Ta nám není dána, jedinec ji musí hledat. (Bauman, Z. 1995, s. 26 – 34)

d) Lhostejnost k věcem veřejným

Individualizace nám přináší mnoho pozitivního - od svobody až po individuální možnost volby. Avšak i individualizace má svou odvrácenou tvář, tou je koroze občanství. (Bauman, Z. 2002, s. 61) Nejistota, kterou jedinci individualizace přinesla, je prvkem způsobujícím opadnutí role zodpovědného občana. Společnost již jedinci nenabízí jistoty a bezpečí. Jedinec tím pádem nemůže hledat ve společnosti oporu a nemá ani potřebu ve jménu takové společnosti jednat. Jedinec se vlivem individualismu zaměřuje sám na sebe a na své zájmy. Tím opadá zaujetí veřejným prostorem, ten je posléze zaplněn právě individuálními záležitostmi. (Bauman, Z. 1999, s. 64 - 71) Jedinci již ztratili iluzi, že kolektivním úsilím je možné něčeho dosáhnout.

Ve společnostech vždy existoval veřejný prostor, ten sloužil k dialogu, lidé se zde věnovali věcem veřejným. Tento prostor samozřejmě nevymizel, stále zde je, ale jeho funkce je zcela odlišná. Je to prostor, ve kterém se promítají soukromé starosti či tajemství. (Bauman, Z. 2002, s. 65 – 69) A právě díky této nové funkci veřejného prostoru si mohou jedinci sdělovat osobní zkušenosti či zážitky a to následně ovlivňuje jejich výběr. Lidé se snaží hledat modely jak žít zde, v původně veřejném prostoru, s novou náplní.

e) Pomíjivost

Všechno v dnešním světě je pomíjivé. Proč bychom tu či onu událost měli brát vážně? Stejně vše v dnešní postmodernitě dřív nebo později pomine a my budeme mít možnost začít někde jinde, jinak. Heslem modernity je nevázat se na nic, vše brát na jedno použití, ostatní lidi nevyjímaje. (Bauman, Z. 1999, s. 185) Všechno má příchod dočasnosti. Ona dočasnost je determinována výhodností. Dokud je pro nás výhodné setrvat s danou věcí či v daném vztahu, činíme tak. Avšak jakmile se pro nás stanou nevýhodnými, opouštíme je. Také vztahy máme tendenci „zvěčňovat“ a stejně jako věci je konzumujeme a když nás omrzí, jen je vyměníme za jiné. A protože víme, že máme tu možnost změny, nesnažíme se ani, aby vztahy fungovaly. Nemusíme vynakládat žádné úsilí. Vždyť pokud zde neprobíhá uspokojení, dojde k výměně a to bez námahy. (Bauman, Z. 1999, s. 184 – 187) Ke konzumu vztahů nám nahrává i anonymita

města. Vztahy zde jsou anonymní a nasyceny konzumním duchem. Město nám totiž nabízí nepřehledné množství kontaktů, které libovolně navazujeme a přerušujeme, k čemuž nás pohání nenasytnost. (Bauman, Z. 1995, s. 100 – 110)

1.2.2 Narcismus ve společnosti v koncepci Gillese Lipovetského

Lipovetsky se ve své koncepci zabývá novým pojetím jedince v moderní společnosti, v jeho kontextu nazývané jako postmoderní. Jedinci se stále více zaměřují sami na sebe a Lipovetsky velmi intenzivně pracuje s pojmem narcismu. Kromě tohoto prvku můžeme nalézt i charakteristiku jedinců, která spočívá v neustálém konzumu nejen zboží, ale nálepku konzumní spotřeby dostávají i ostatní lidé a vztahy k nim. Vše se stává po čase neuspokojivé a nutné změny.

a) Charakteristika společnosti

Lipovetského koncepcí společnosti, kterou nazývá civilizací touhy a potřeby, má svůj vývoj, který prošel několika desítkami let až do dnešní podoby. Zrod této civilizace byl již v devatenáctém století a tato první dekáda, jak bychom ji mohli označit, trvala až do období druhé světové války. V polovině dvacátého století se společnost orientuje na konzum zboží. Začíná spotřebovávat ne jen pro nezbytnou nutnost, ale pro onu spotřebu samotnou. Tato tendence se v sedmdesátých letech dvacátého století ještě radikalizuje a společnost přechází do fáze hyperkonzumu. Hyperkonzumentovi se sice naskýtá možnost nepřehledného výběru, ale tento výběr je podmíněn nabídkou zboží, proto se paradoxně spotřebitel stává otrokem zboží. Lidé se také již nezaměřují jen na materiální blahobyt, ale vyžadují i blahobyt ducha, osobní štěstí. Sami sebe ve společnosti blahobytu chápou jedinci jako šťastné.

Ale jsou opravdu šťastní? Ve společnosti, kde neustále vzrůstá nezaměstnanost a lidé stále častěji vyhledávají pomoc psychologů a psychiatrů? Jedinci nemohou být šťastní, to je v kontrapozici s mechanismem konzumní společnosti. Pocit neuspokojení totiž roste mnohem rychleji než pocit štěstí. Jedinci musí něco chybět, musí být nespokojen, aby se mohl vrhnout do

víru konzumu a hledat další a další potěšení. (Lipovetsky, G. 2007, s. 167 – 185) Jedinec v konzumní společnosti je ponechán na pospas sám sobě a jako osamocená entita se s tím musí vyrovnat. Člověk je sám, bez jakýchkoliv kolektivních opor. S něčím takovým je neskutečně těžké se vyrovnat. Proto se jedinec tento složitý úděl snaží maskovat - pomocí smyslu pro humor. Humor funguje jako alespoň chvilkový únik tíživému osudu. Společnost je tak plná humoru, který se vkrádá jak do reklamy, módy, tak i do našich životů. Humor je využit pro snížení upjatosti. Avšak paradoxně smích se z naší společnosti vytrácí. (Lipovetsky, G. 1998, s. 150 – 220)

b) Nevyhnutelný narcismus

Označení jedince, jako narcistického, vychází z celkově nového pohledu na něj. Na jedince oproštěného od tradičních a rodinných vazeb, je pohlíženo jako na osobu zaměřující se na čistě svoje zájmy. Fakt, že k tomu je jedinec „donucen“ podmínkami a okolnostmi moderní společnosti, bývá často opomíjen. Jedinec se musí zaměřit na sebe, protože nemůže hledat pomoc u tradičních opor jako rodina či sousedsky kolektiv. Důležitou roli zde hraje i přítomnost. Jedinec se soustředí na dnešek a na okamžité uspokojení. My, jedinci žijící v moderní společnosti, se tedy nestaráme o tradice nebo budoucí generace. (Lipovetsky, G. 1998, s. 60 – 65)

Jak je možné, že se o narcistické společnosti hovoří až dnes? Vznik narcismu totiž umožnil blahobyť a materialismus. Díky nim vznikla kultura zaměřená na jedince. Jedinec se snaží najít sám sebe, zaměřuje se na činnosti týkající se jen jeho a pomalu si zvyká na sociální izolovanost s tím spojenou. To, o co jedinci jde, je snaha o vlastní odlišení a dojem zvláštnosti. S tím se pojí, dnes do očí bijící, všemi oslavovaný kult těla. Tělo můžeme měnit, zdobit, formovat a vystavovat ho obdivu. Především ho ale chceme obdivovat my, chceme se jím odlišovat. Největším strašákem našeho narcistického uctívání vlastního těla jsou pak fyziologické procesy jako stárání, vrásky, nemoci. A i s těmi se snažíme, jako s větrnými mlýny bojovat. *„Zůstat mladý a nestárnout: je to opět imperativ čisté funkčnosti, recyklace, ztráty podstaty, který číhá na stigmata času a snaží se setřít věkovou různost.“* (Lipovetsky, G. 1998, s.

77) Náš objekt zájmu tak začíná postrádat hlubší smysl a život se stává, pokud opomineme zájem o tělo a okamžité uspokojení, bezcílným.

c) Prázdnota a lhostejnost

Čím více náš život zaujímají jen naše zájmy, tím více prostupuje naším životem prázdnota. Nesnažíme se, ani nechceme, sdílet náš život s někým jiným. Cit, který chceme pěstovat je láskou k nám samotným. Dnešní „Narcis“ touží po emočním odpoutání. Vztahy, které navazuje, nejsou hlubokými. Jedinec se totiž bojí své vlastní zranitelnosti, proto chce být citově nezávislý, chce žít sám.⁸ Znamená to snad, že bychom byli bezcitné bestie netoužící po druhé osobě, jeho citu a lásce? *„Čím víc je ve městě možností setkat se, tím osamělejší lidé jsou; čím jsou vztahy volnější a osvobozenější od dřívějších omezení, tím vzácnější je možnost poznat intenzivní vztah.“* (Lipovetsky, G. 1998, s. 93) Lidé se tak raději snaží chránit sebe, i za cenu citové deprivace, než aby zariskovali a do intimního vztahu se naplno pustili. To však neznamená, že by netoužili po intenzivních citových zážitcích, právě naopak. A v tom Lipovetsky vidí zoufalství „Narcise“, který je příliš zahleděn sám do sebe, než aby se zahleděl do druhého, avšak po citu ve skrytu duše touží. (Lipovetsky, G. 1998, s. 67 - 95)

d) Jedinec a jeho hodnoty

Za centrum moderní společnosti je považován jedinec. Jinými slovy je tato společnost kulturou osobnosti. Jedinec se vlivem individualismu zaměřuje stále více na své zájmy. Jedinec je následně, pod tíhou kultury osobnosti, v Lipoveckého pojetí charakterizován jako lhostejný. Tato lhostejnost se projevuje především jako citové zproštění se od závazků k druhým a vytrácením se potřeby smyslu. Jedinec nemá potřebu ani touhu na něčem lpět, je ochoten a schopen své názory měnit a přizpůsobit se. Jeho život může postrádat smysl i cíl. (Lipovetsky, G. 2007, s. 353 - 368) Vztahy k druhým lidem

⁸ Tuto myšlenku v naší společnosti podporuje i fenomén „singles“, tzn. převážně mladých lidí, kteří žijí sami. Tato samota však není jejich údělem, ba naopak, je výsledkem jejich svobodného rozhodnutí.

se ukazují jako méně zhodnocující se, nežli vztahy k věcem. Proto se zde postupně prosadilo právo jedince na onu lhostejnost vůči druhým. (Lipovetsky, G. 1998, s. 62) Pokud hovoříme o lhostejnosti, nejde o jednorázový akt, který by nám ji do společnosti zapustil. Lhostejnost se stále vyvíjí a její intenzita se může měnit. „*Lhostejnost sílí.*“ (Lipovetsky, G. 1998, s. 50) Není však dozajista důsledkem nouze, ba naopak, je výsledkem přebytku. Pro ilustraci nám poslouží příklad mediálních informací. Tyto informace se mění tak rychle, že chuť sledovat je upadá. A tento princip se dá aplikovat i na přemíru výběru věcí, druhých lidí a vztahů k nim. Lipovetsky dále pracuje i s pojmem narcismu, který vidí jako důsledek soustředění se na čistě osobní zájmy. Jedinci již nemají potřebu participovat na kolektivních záležitostech, jejich hlavním cílem je osobní blaho. (Lipovetsky, G. 2007, s. 372 - 380) Stejnou tendenci jedinců můžeme vysledovat i v koncepci Zygmunta Baumana.

Hodnoty vymizely. To můžeme slyšet z různých stran jako popisný prvek dnešní společnosti. Je tomu však skutečně tak? Dle Lipoveckého není, hodnoty nemohou jen tak vymizet. Nezbytné je zdůraznit, že hodnoty jako rodina dozajista nevymizely, i když se nám to tak může zdát, protože jejich determinace je jiná. Hodnoty se stávají záležitostmi jedince, a to v důsledku stále více se individualizujícím jedincům. Jsou to právě oni, kteří si hodnoty tvoří dle svého a dávají jim svůj osobitý charakter. Tento proces jim umožnila individualizace a možnost neomezeného výběru. (Lipovetsky, G. 1998, s. 45 – 70)

1.3 Shrnutí konceptů na pozadí modernity

Moderní společnost není strnulou etapou bez svého vlastního vývoje. V rámci ní můžeme najít několik dalších stádií, která jsou reflexemi těch předchozích. Bez neustálé reflexe bychom se zastavili na jednom bodě a jen pasivně přijímali to, co by nám bylo předkládáno. Proto neustálá přítomnost nejen reflexe, ale i kritického náhledu na společnost, je správným krokem

kupředu a vede k jejímu rozvoji a transformaci. Naše práce je koncipována jako jeden z možných náhledů na dnešní společnost.

Sociologické koncepce, které jsme pro naši práci vybrali a charakterizovali, nám poslouží jako informační základna pro následující části naší diplomové práce. K těmto čtyřem základním teoriím poté přidružíme další pohledy autorů zabývajících se podobnými tématy, nejen pro podpoření již zmíněných stanovisek, ale i pro možná porovnání. Mezi hlediska, prostřednictvím nichž budeme na jedince nahlížet, patří jeho životní styl a s ním spojené změny. Nejen samotný životní styl jedince, ale i vztahy které ho propojují s jinými lidmi, budou zahrnutými doménami v naší práci. Pomocí výše zmíněných koncepcí se pokusíme načrtnout i charakteristické rysy jedince dnešní společnosti. Především jeho osobnostní atributy a s tím spojené změny v jeho chování.

Námi vybraní autoři druhé moderny, Beck a Giddens, se ve svých koncepcích zabývají především rizikovostí dnešní společnosti. Snaží se analyzovat příčiny i důsledky všudypřítomných rizik. Pojetí Baumana a Lipovetského, představitelů pozdní moderny, je zaměřeno na globální společnost, díky níž nás bez výjimky ovlivňují důsledky modernity, jmenovitě: mobilita, lhostejnost, konzum a narcismus.

U všech čtyř zmíněných autorů můžeme vysledovat stejné determinanty moderní společnosti. Jedná se například o volbu. Tu všichni výše zmínění chápou nejen jako určující atribut jedinců v moderní společnosti, ale také jako nutnost. Můžeme si volit z možností, ale sama možnost volby je nám vnucena. Rizikovost oněch voleb je dalším pojmem, se kterým je v koncepcích pracováno velmi podobně. Rizika jsou spojována právě s volbou a rys, který je zdůrazňován, je samostatnost. Jedinci jsou vrženi napospas sami sobě a musí být s to se s tím vyrovnat sami. Nemají tedy možnost žádné kolektivní opory nebo pomoci. Dalším prvkem, který bychom rádi vyzdvihli, je samotná identita jedince. Ta je také pojímána jako úkol jedince. Jedinec sám si ji musí pomocí voleb vytvářet a formovat. Není mu tedy dána jeho postavení či rodovým určením. Lidé v moderní společnosti jsou ovlivněni individualizací, právě ona

má na svědomí nutnost osamostatnění se, aby byli jedinci schopni utvářet si vlastní životní dráhu. Právě v tomto smyslu bychom se měli vystříhat pejorativního příděchu, který je individualizaci často připisován.

Jak můžeme vidět ve výše zmíněných sociologických koncepcích současné společnosti, její prvky jsou pospojovány a jsou na sobě závislé. Pro ilustraci - nemůže být volba bez rizika a identita jedince bez voleb. Moderní společnost tedy má své mechanismy, které jsou sice odlišné od mechanismů předchozích období, ale v žádném případě se nejedná o neorganizovanou a chaotickou spleť. Podstatu těchto mechanismů a jejich efektů, které mají na jedince, se pokusíme vysledovat a formulovat v následujících kapitolách naší práce.

1.4 Individualismus

V naší diplomové práci se zabýváme, jak již bylo zmíněno výše, individualismem v kontextu moderní společnosti.

Pojem individualismu nás obklopuje, setkáváme se s ním ve filosofii, politice či sociologii a ekonomice již mnoho desítek let a my jsme s ním konfrontováni denně. Zároveň nás prostřednictvím těchto oblastí i ovlivňuje. Proto bychom ho neměli ignorovat či ho popírat, ba naopak, měli bychom se ho snažit pochopit a najít v něm určující prvky, které determinují jak naši společnost, tak i nás samotné, jedince.

Samotný pojem individualizace je nejednoznačný, neboť mu bývá připisováno jak negativní, tak pozitivní hodnotící hledisko a i jeho definice, které se budeme věnovat v následující podkapitole, není jednotná.

1.4.1 Definování pojmu

Individualizace vychází z latinského názvu *individuus*, což v překladu znamená nedělitelný či neoddělitelný.

Proces individualismu, tak jak s ním budeme zacházet my ze sociologického pohledu, je procesem odehrávajícím se ve společnosti. Díky procesu

individualizace je jedinec osvobozen od zábran tradice, což mu umožňuje učinit středem svého života sebe. Avšak ne jen to, jedinci je také potvrzena jeho jedinečnost, neboť jedinec se stává finálním arbitrem rozhodujícím nad svým životem. Individualita je tedy hodnota, kterou má každý jedinec, je jedním z determinantů našeho života. (Shanahan, D. 1992, s. 13 – 20)

Co je však individualita jako hodnota pro jedince? *„Esence individuality je ve skutečnosti vyjádření, že zatímco zvířecí instinkty, přírodní podmínky a formování mohou hrát roli v jedincově schopnosti jednat a vybírat si svobodně; bytostným prvkem ve vlastním rozhodovacím procesu, je pak ale fakt, že nikdo není tím, kým jsem já; nikdo nevidí svět tak jako já.“*⁹ (Shanahan, D. 1992, s. 21) Jedinec tedy může mít dány jisté rozhodovací mechanismy, buď vrozené, nebo získané v rámci procesu socializace, ale jeho jednání je stejně čistě v jeho rukou a záleží jen na něm, jak se bude skutečně rozhodovat. Za fakt, že tuto možnost výběru svobodného rozhodnutí má, je vděčen právě procesu individualizace, který mu to umožňuje. To mu dává ohromnou volnost, ale zároveň ho to i do jisté míry svazuje.

V naší práci se budeme věnovat individualismu v kontextu jedince i celé společnosti. Jaký je vztah mezi jedincem a společností? Dle Norberta Eliase bychom mohli jedince chápat jako izolovanou entitu existující samostatně a společnost pak jako kolekci těchto individuí. A pokud by tomu bylo vskutku tak, bylo by možné na základě studia individuí popsat celou společnost? Podle Eliase toto možné není, protože je nezbytné, abychom přihlíželi ke vztahu, který tyto jedinci mezi sebou mají a není tedy možné je brát jako izolované jednotky. Jsou to právě vztahy, které z nás tvoří lidské bytosti v pravém slova smyslu. Bez péče a vztahu k dospělým v raných fázích vývoje bychom byli s to vyrůst fyzicky, avšak ne duševně. Jedinci jsou tedy na sobě závislí a jakékoli jejich jednání je podmíněno právě vztahy minulými či přítomnými. Společnost a

⁹ „The claim to individuality is really a claim that, while animal instincts, environmental imitations, and conditioning may all play a part in one's ability to act and choose freely, the most critical factor in my own decision-making process is that no one else is who I am; no one else sees things the way I do.“ (Shanahan, D. 1992, s. 21)

jedinec tedy nemůže existovat jedno bez druhého. (Elias, N. 1991, s. 9 - 35)
Fakt, že tyto rané vztahy se v pozdějších letech jedincova života mění a řekli bychom chladnou, je jedním z předmětů našeho zájmu a budeme se jím tedy v následujících kapitolách, zaměřených na důsledky a projevy individualismu, věnovat. V rámci následujících kapitol se společně podíváme i na další důsledky a projevy individualismu a na dopady, které mají na život jedince v moderní společnosti.

1.4.2 Individualismus prostupující vývojem společnosti

Nejen samotná definice pojmu je dosti rozporuplná, ale i vývoj individualismu není zcela jednoznačný. Od jakého údobí lidské existence můžeme mluvit o individualismu? Autoři typu Stevena Lukese tvrdí, že tento pojem může být spojován až s obdobím francouzské revoluce. S tím však rozhodně nesouhlasí Daniel Shanahan, který pojem individualismu spojuje s obdobím před 10 tisíci lety. Shanahan pojem individualizace poprvé spojuje s konceptem uvědomění si sebe sama, a to v Mezolitické kultuře a později i ve spisech Homérových. Křesťanství je považováno za další velmi důležitou sílu v ustanovení individualismu a sebeuvědomění. V rámci křesťanství bychom vyzdvihli rodící se schopnost seberealizace. S uvědoměním si konečnosti vlastního individuálního života, získal jedinec schopnost samostatně se rozhodovat a naplnit svůj život. (Shanahan, D. 1992, s. 23 – 40)

Avšak veškerá možná naplnění vlastního života do této doby jsou jen velmi malým zlomkem v porovnání s možnostmi, které se nám naskýtají dnes. Zlomovým obdobím, které je charakteristické rozšířenou nabídkou možností a zároveň rozvojem svobody při jejich výběru a naplnění v životě jedince, byl nástup období novověku. S raným novověkem se pojí zrod renesance a humanismu a toto období můžeme označit jako období nadvlády individua. Proto bychom se přiklonili k názoru Lukese a rozkvět individualismu datovali do uvedené epochy novověku, s respektem k dlouhodobému a postupnému vývoji individualismu v předchozích údobích.

Lidské tělo se v době renesance stává základem pro estetickou krásu a také zájem o nesmrtelnost vlastního osudu se zvyšuje, proto se nejen pokračuje ve

psaní autobiografií, ale nově i biografií jedinců této doby. Následující etapa, které se ve své knize Shanahan věnuje, je reformace. V tomto období se zvyšuje zodpovědnost jedince. Bůh je totiž pro jedince vzdálený a těžko pochopitelný, a tak jedinec musí všechny morální a etické úsudky učinit sám. (Shanahan, D. 1992, s. 50 – 74)

Jinými slovy, dochází k odklonu od věčnosti k pozemskému životu a následně k neustále se rozšiřujícímu zájmu o jedince samotného. Tento trend ještě umocnila celospolečenská tendence ve společnosti charakteristická navýšením svobody v životě jedince. Konformní společenská pouta jsou pomyslně povolována a jejich místo zaujímá volný prostor, jehož náplň je ponechána čistě v rukou jedince. Tato dispozice je velmi významná především v dnešní době, v moderní společnosti, která je předmětem naší diplomové práce.

1.4.3 Shrnutí individualismu

Rádi bychom nejenom shrnuli, ale i zdůraznili, že celé novověké období je prostoupeno enormními změnami ve společnosti, které se promítly do pojetí člověka jako individuální entity a může být právem považováno za principiální v kontextu rozvoje individualismu. Ať již v této době budeme hovořit o jedné z nejmarkantnějších změn, kterou byla průmyslová revoluce, jež díky změně ve výrobě, zvětšila podíl volného času, nebo přeměně politického uspořádání. Došlo i k vymanění se z pout absolutismu a vznik parlamentarismu, spojeného se svobodnou společností. Všechny změny se projeví a ovlivní vývoj jedince. Tímto postupným procesem se tedy rozvinul jedinec s možností svobodného rozhodování, jehož předmětem zájmu je jen jeho individuální život.

Díky této změně postoj se na jedince začalo nazírat jako na samostatnou a svébytnou entitu, a tudíž se dá o individualismu v dnešním slova smyslu uvažovat již od novověku. A to jako o celospolečenské tendenci, která nám dává možnost prozkoumat sebe sama, neboť jediným předmětem zájmu jsme my a náš život. V tomto kontextu bychom se měli snažit najít cesty, prostřednictvím nichž budeme tvořit vlastní životní příběhy. Nezbytné je umět se rozhodnout a za svá rozhodnutí nést i zodpovědnost. A to nejen za jednotlivá rozhodnutí, ale za celý svůj osud, který si jedinec individuálně „programuje“.

2. Důsledky individualismu ve společnosti

Každý jev, který se ve společnosti objevuje, má své důsledky a ani individualizace není výjimkou. Mezi důsledky, které bychom rádi zmínili, patří změny odehrávající se v městském prostředí a změny odehrávající se na osobní úrovni jedince. Dále pak hédonismus a narcismus, které jsou dalšími konsekvencemi, jimiž bychom se rádi zabývali. Samozřejmě je důsledků nepřeberné množství. Můžeme je nalézt ve všech sférách lidského života, například i v religiózní či politické sféře. My se však budeme soustředit jen na jejich výsek, a to s ohledem na rozsah naší práce, který neumožňuje obsáhnout všechny. Proto se zaměříme jen na ty, které se nejen objevují v koncepcích námi zvolených autorů, ale především jsou atraktivními pro nás tím, že jejich charakter se týká života běžného jedince. Naším hlavním cílem je deskripce konsekvencí, které je možné do jisté míry paušalizovat na všechny jedince žijící v moderní západní společnosti.

2.1 Změny v individualizovaném městském prostředí

Město a moderní, řekněme západní či rozvinutá, společnost patří neoddělitelně k sobě. A to proto, že v rozvinutých společnostech žije převážná většina jejích obyvatel ve městech. (Sokol, J. 2004, s. 216 – 217)

Oblast lidských sídel, město, je jednou z nejmarkantněji se proměňující oblastí v naší společnosti. Její proměnu může vysledovat každý. Změna neproběhla náhle, ale v důsledku socioekonomických a kulturních změn v celé společnosti a především pod tíhou industrializace. Obyvatelstvo z vesnic se na přelomu 18. a 19. století pomalu začalo stěhovat do měst. My se však zaměříme na situaci druhé poloviny 20. a počátku 21. století, tzn. situaci, ve které se nachází dnešní společnost.

Nejprve si položíme otázku, proč se vlastně jedinci do měst stěhují. Možné odpovědi na ni mohou být: za prací, láskou, kulturním nebo emocionálním vyžitím, atd. V kontextu naší práce bychom tento trend shrnuli tak, že se jedinci do měst stěhují za příležitostmi, kterých jim město nabízí vskutku nadmíru. Jedinci, kteří se v rámci procesu všudypřítomné individualizace oprostili od pout

místa či rodiny, výzvu města přijímají a dychtivě vybírají a volí si jednu možnost za druhou. Takovýchto zážitků lačnicích jedinců je bezpočet a důsledkem jejich migrace do měst je vytvoření ohromných městských celků. Protože jedinci přicházejí nejen z různých kulturních, ale i etnických prostředí, z města se stává konglomerát a orientovat se v něm je dosti obtížně, řekli bychom až nemožné.

2.1.1 Město vs. venkov

Jak již bylo řečeno v úvodu, rysem moderní společnosti je stěhování jedinců do měst. Máme však tento fakt chápat jako vylidnění či zánik venkova? Dozajista ne. S rostoucí urbanizací však vzniká i proud dezurbanizace, díky němuž dochází k odlivu lidí z měst na vesnice. Jak je takový jev možný? Díky mobilitě, a to nejen vlakové či autobusové, ale i individuální. Jedinec již není svázán s jedním místem, ale lokaci svého pobytu může měnit dle svých individuálních potřeb. K onomu stěhování na venkov většinou dochází z důvodů rekreačních, ale může dojít i k trvalejším pobytům na venkově. Pro ně se mohou lidé z měst rozhodnout nejen proto, že venkov již není místem vzdálenostně nedostupným, ale především již zde nechybí pohodlí a informovanost.

Díky globalizaci a celosvětové medializaci může jedinec získat stejné informace jak ve městě, tak i na venkově. Venkov také atraktivizuje možnost na chvíli opustit chaotickou spleť města, aniž by jedinec musel opustit své zaměstnání. Proto, aby ho mohl vykonávat kdekoli, zde existují možnosti flexibility práce, kterou je možné vykonávat i na jiném místě než na pracovišti. Jedinec, který žije v dnešní globalizované společnosti, má tak ohromnou možnost individualizovat si svůj čas a trávit ho dle svých preferencí. (Blažek, B. 1998, s. 275 – 280)

2.1.2 Anonymita a rizikovost města

Moderní města¹⁰ přeplněná anonymními jedinci jsou každodenní realitou, se kterou se potýká velká část lidské populace. Anonymita patří mezi pochopitelné jevy, protože v milionových městech není možné znát své spoluobyvatele daného prostoru. *„Život ve městě znamená především život mezi množstvím cizích lidí, které neznáme a o které ani nestojíme.“* (Sokol, J. 2002, s. 57)

Jedním z důsledků života v takovémto prostředí je vytrácení jistoty. Tu nám „berou“ anonymní davy, cizinci, u nichž nikdy nevíme, jak se zachovají a zda jsou vůbec přáteli. Dennodenní setkávání se s cizinci v nás nutně probouzí pocit rizikovosti a s ním se pojící nedůvěru. Jedinec však potřebuje mít určité jistoty, aby vůbec mohl v takovémto prostoru existovat. Proto se snaží vytvářet si kolem sebe prostor, ve kterém by pocit důvěry stoupl.

Takovýto prostor pak člověk může nazývat domovem. Onen domov vymezuje v kontextu toho, co je pro něho bezpečné a co riskantní. Samotný městský prostor tedy nelze považovat za homogenní oblast, nýbrž za místo rozčleněné do rozdílných částí, v nichž se jedinci nemohou volně pohybovat. Neboť oblast, která je jedním chápána jako domov, pro jiného znamená cizí místo spojené s rizikem a nebezpečím. Jedinec se tak nemůže pohybovat všude, protože mu v tom brání příliš vysoké riziko s tím spojené. Snaží se tak neopouštět relativně bezpečnou oblast domova. (Bauman, Z. 1999, s. 109- 118)

Vytvoření si tohoto domova se pro jedince stává jedinou možností, jak se oprostit od nepřiměřeného rizika, které se v městě vyskytuje. Člověk tak žije v místě, které nazývá domovem, což je velmi malá část, jakési ghetto ve městě, jehož vlastní charakteristikou je relativní podobnost. Avšak i uvnitř takového městské části si člověk vytváří domov v pravém slova smyslu. Je to jedincův byt či dům. Zde se cítí bezpečně nejen proto, že si zde určuje vlastní pravidla, ale jedinec může tuto zónu i ovládat. Poskytuje mu bezpečí, úkryt a pocit

¹⁰ Pojem „moderní město“ je v naší práci pojímán jako městská oblast nalézající se ve vyspělých zemích světa. Jedná se tedy o oblast se stovkami a milióny obyvatel.

neohroženosti. Je tedy místem, kde se jedinec schovává před městskými ulicemi, které jsou přeplněny cizími lidmi, skrývajících potenciální nebezpečí. Proto se snažíme od těchto lidí držet přiměřenou distanci. Jakmile se však nesnažíme s lidmi sblížit, náš vztah s nimi se stává velmi povrchní a necítíme tak ani závazek či povinnost vůči nim. Poté nám tento vztah slouží jen pro naše konzumem ovlivněné jednání a naším předmětem zájmu je jen uspokojení našich vlastních potřeb. Pokud však již tento vztah funkci neplní, necítíme se jakkoli proviněni ho ukončit, neboť byl námi považován za nicotný co do hloubky intimity. (Bauman, Z. 1995, s. 95 - 112)

2.1.3 Komunity

Jaký význam má pojem komunita v dnešním městském prostředí? Pokud hovoříme o dnešní individualizované společnosti, ve které se každý snaží naplnit svůj vlastní osud a sociální závislost na ostatních upadá, můžeme vůbec hovořit o vytváření komunit? Ano, moderní město je plné komunit. Tímto pojmem bychom mohli označit například předměstí. I přestože jsme v úvodu moderní město označili jako velmi různorodou oblast, nalezneme v ní „podoblasti“, které mají charakter homogenity. Právě takovýto charakter je vtisknut předměstským oblastem.

Lidé z center měst se stěhují na předměstí. Nezbytnou podmínkou je, aby do takového místa „zapadli“, tzn., musí oplývat stejnými rysy jako jedinci v takovéto oblasti už žijící. Lidé totiž hledají v daném místě jistotu a tu nalézají ve stejnosti. Díky ní mají kontrolu nad teritoriem, kde žijí. Pokud by někdo „z vnějšku“ chtěl toto teritorium narušit, tvrdě narazí. Tito lidé z předměstí si hájí svoji stejnost, cítí se být částí stejnorodého celku. V době, kdy se lidé museli starat o to, aby naplnili základní lidské potřeby jako jíst nebo bydlet, se různorodé komunity spojovaly a snažily se vzájemně si pomoci. Ale dnes je tomu naopak, lidé jsou dostatečně materiálně zajištěni a nemají potřebu se družít s ostatními. Nemají tedy nejmenší důvod znát jméno souseda, stačí, když vidí, že se jeho život a osoba výrazně neodlišuje od jejich vlastního. Každý si tedy žije svůj individuální život a veškerou svou energii investuje do seberealizace. (Sennet, R. 1970, s. 46 - 48)

Lidé tedy neustále žijí v komunitě, ale ne v takové, kterou je možné vysledovat v tradičních společnostech. Komunitu moderního města můžeme popsat jako oblast, v níž žijí jedinci s velmi podobnými charakteristikami, avšak bez většího sociálního kontaktu mezi sebou. Lidé tak žijí dohromady jako komunita, ale jejich soužití není sdílené. Žijí vedle sebe, ne spolu. S tímto fenoménem budeme dále pracovat v následujícím oddíle.

2.2 Jedinec a změny na osobní rovině

Co způsobilo individualismus ve společnosti? Je to snad lidský chtíč po samostatnosti, volnosti rozhodování a svobodě života? Mohlo by se to tak zdát, ale ve skutečnosti je individualismus aspektem sociálních změn, které jdou mimo jedince. Jednou z těchto změn je i mobilita, která je stěžejní složkou pro naše pojetí samoty jedince. V důsledku mobility již lidé nejsou vázaní na svou domovskou skupinu a nemusejí tedy své chování přizpůsobovat této skupině, mohou si vybrat jinou. Lépe řečeno nejen mohou, ale musí si vybrat. Soudržnost původních skupin se tedy rozpadá s tím, jak ji jedinci opouštějí. S opuštěním této lokální společnosti, se jedinci dostávají do mnohem větší společnosti, kde se o sebe musejí mnohonásobně více postarat sami. (Elias, N. 1991, s. 120 - 121) O důsledcích, které to přináší pro člověka, bude pojednávat následující část naší práce.

2.2.1 Odpovědnost za sebe sama

Právě lokální skupina dříve především plnila ochrannou funkci nad jedincem, ale po jejím opuštění již jedinec není pod její ochranou a veškerá zodpovědnost za sebe sama se přenáší na něj, a tím pádem musí vzrůst i jeho samostatnost. Jedinec se nejen může, ale především musí spolehnout sám na sebe. Tato nezbytná odpovědnost za sebe je však kompenzována volností, která je charakteristická nenutností se přizpůsobovat. Jedinec už nemusí být rigidně konformní s původní skupinou, protože ji může jednoduše opustit a to nejen jednou.

Dříve lidé neměli ani možnost, ani potřebu rozhodovat se sami, to za ně dělala jejich mateřská skupina. Dnes však tato potřeba vyvstala a stala se nezbytností. Lidé se v dnešní industrializované, zalidněné a urbanizované společnosti snaží zvyšovat i sebekontrolu, tzn., že se snaží své city a impulzy udržovat na uzdě. Tím, že jejich chování je stále méně spontánní, se zvyšuje propast mezi jedinci navzájem. Individualizovaní lidé tedy sice mají nezávislost, svobodu, schopnost jednat dle své zodpovědnosti a možnost rozhodovat se sami za sebe, ale to je vykoupeno ohromnou izolací mezi jedinci navzájem spojenou s pocitem vnitřní sebe nepřístupnosti k jiným a celou škálou dalších pocitů.

Mezi tyto pocity mohou být zahrnuty především pocity radikální samoty, kdy se jedinec cítí být naprosto osaměn, nebo pocity spojené s nenaplněním či neuspokojením vlastního života. Odpovědnost za takovéto pocity neštěstí však dnešní člověk nemůže přisuzovat na vrub někomu jinému či dokonce nějakým nadpřirozeným silám. Člověk jako bytost odpovědná sama za sebe je i odpovědný za své štěstí. Protože své štěstí člověk vytváří pomocí rozhodnutí, které sám učiní a za které je i sám odpovědný. To s sebou samozřejmě nese obrovský risk. „Větší svoboda výběru a větší riziko, patří k sobě.“¹¹ (Elias, N. 1991, s. 129)

Člověk tedy musí být velmi obezřetný a důsledný ve svých rozhodnutích, které by měla být koncipována jako krátkodobé šance na štěstí, které však zapadají do dlouhodobého cíle individua, přičemž tento cíl by měl být spojen s uspokojením. Záleží tedy čistě na jedinci, jaké příležitosti využije, jaké rozhodnutí učiní a v kontextu ohromného množství možností, ze kterého může vybírat, není tato jeho role vůbec jednoduchá. (Elias, N. 1991, s. 120 – 130)

2.2.2 Intimita nebo izolace

Člověk je od přírody tvorem společenským a vždy žil ve společenstvích. V tradičních společnostech jedinec sdílel svůj život s ostatními a jeho vztah k nim byl založen na důvěře a intimitě. Avšak v dnešní moderní společnosti je velmi těžké se někomu přiblížit natolik, aby se takovýto vztah mohl vytvořit.

¹¹ „More freedom of choice and more risk go together.“ (Elias, N. 1991, s. 129)

Protože v postmoderním světě vše dostává nálepkou dočasnosti, je obtížné, možná dokonce nemožné, vytvářet si trvalé vztahy. Vždyť se vším se v naší společnosti zachází jako se zbožím, a ani vztahy nejsou výjimkou. Přesně jako zboží v obchodech, tak i vztahy dostávají nálepkou s pomyslným datem spotřeby. Toto datum spotřeby nám ve vztazích určuje doba, kdy ještě považujeme naše vztahy za uspokojivé. Pokud nám již uspokojení nepřinášení, ukončíme je. (Bauman, Z. 1995, s. 35 – 37)

Pokud se jedinec pokusí navázat vztah k druhému, musí se mu otevřít, a tak by jejich vztah měl být tvořen na základě důvěry a sdílením intimity. Důvěra však není předem daná, ale vzniká postupně, spolu s narůstáním intimity mezi dvěma jedinci. Pokud však vztah jedince neuspokojuje, jak již bylo řečeno výše, jedinec se snaží vztah ukončit a dále intimitu nesdílet. Takový vztah, který není podepřen důvěrou, pak nutně zaniká. Stejně jako zaniká vztah mezi lidmi, pokud je jejich zájem zaměřen ne vzájemně na druhého, ale na sebe samého. Tento jev můžeme vysvětlit jako přímý důsledek individualistického až narcistického zájmu o sebe sama a o naplnění vlastního života, který dostává přednost před zájmem o ostatní. (Giddens, A. 1998, s. 114 - 130)

Jedinci tedy mohou mít intimní vztah, ale dnes se spíše jedná o vztah k sobě samému než o vztah k druhému. Výsledkem je pak izolace od ostatních.

2.2.3 Individuální štěstí

Lidé se od sebe odlišovali svým chováním či zkušenostmi vždy, ale v dnešní společnosti se tyto rozdíly neustále prohlubují a jedinci se stávají stále více individualizovaní nejen ve svém chování, ale i myšlenkách a cílech. Právě se zvyšující diferenciací společnosti a tím i individualizací jedinců, se tato rozdílnost či odlišnost stává něčím velmi ceněným na sociální škále. V takovéto společnosti je osobním ideálem mladých a dospělých lidí být odlišný. Jedinec tedy hledá naplnění sebe sama, své štěstí, v tom, co dělá jen on. Právě ona odlišnost je nezbytnou složkou, bez čeho by člověk ztratil povědomí vlastní identity. Tato touha po odlišnosti však není čistě lidskou přirozeností, ale vyvinula se v průběhu vývoje a sociálního učení. (Elias, N. 1991, s. 130 – 150)

Lidé se snaží být odlišní, snaží se co nejvíce individualizovat svůj život a přizpůsobit si ho dle svého, tak aby jej naplnili. Tato jejich snaha odráží požadavky celé společnosti. Společnost chce, aby každý její člen byl šťastný. Tento požadavek je vyjádřen například již v americké Deklaraci o nezávislosti¹², kde můžeme nalézt, mezi nezcizitelnými právy každého jedince, právo na život, svobodu a dosažení štěstí.¹³ Dosažení štěstí znamená pro každého něco jiného, každý své štěstí nachází v jiné složce života. Pro někoho to může být rodina, zaměstnání, volný čas, pro jiného například zdokonalování vlastního těla. Díky individualizaci a svobodě, což jsou důležité složky v dnešní společnosti, má každý z nás možnost pokusit se svého štěstí dosáhnout. „Věk masového štěstí oslavuje svobodnou individualitu, ... a násobí výběr či možnost volby.“ (Lipovetsky, G. 1999, s. 64)

K dosažení osobního blaženosti má tedy jedinec dnešní doby nastaveny ideální podmínky. Není omezen konformní společností a může se naplno a především svobodně věnovat formování sebe sama a uspokojení. Zda je toto nasycení vlastních potřeb možné do takové míry, abychom mohli hovořit o finálním uspokojení, kde již jedinec bude cítit, že dosáhl absolutního štěstí, však zůstává otázkou, kterou se pokusíme zodpovědět pomocí koncepce Gillese Lipovetského.

I přes ideální předpoklady osobního uspokojení naše společnost do života jedince vnáší i nutkání k neustálé nespokojenosti a vyvstávající neutišitelné potřeby. Jak velká by měla být naše satisfakce, abychom nechtěli více? Je možné nežádat víc? Dle Lipovetského koncepce, jak jsme již uvedli v kap. (1.2.2a), není možné uspokojit své potřeby, abychom nežádali více. Díky mechanismu konzumní společnosti, tedy fázi, ve které se nacházíme dnes, uspokojení jedné potřeby bezprostředně vyvolá potřebu další. Tento řetězec se tak jeví jako nekonečný.

Právě v této kontrapozici můžeme vysledovat největší rozpor, mezi jehož póly se zmítá dnešní člověk. Neboť má ideální možnost naplnit svůj život štěstím,

¹² The Declaration of Independence. Tato deklarace byla přijata již 4. července 1774.

¹³ Tyto práva jsou v deklaraci vyjádřena: Right to Life, Liberty and the Pursuit of Happiness.

ale přitom naprostého štěstí nemůže dosáhnout. Možná právě proto se až obsedantně zaměřuje na onu oblast, ve které cítí seberealizaci, pomocí níž si utváří sebe sama a svou identitu. Avšak i když se snaží sebe víc, finální spokojenost s každým krokem kupředu ustupuje krokem vzad.

2.3 Hédonismus v životě jedince v moderní době

Až ve společnosti, která oplývá dostatkem a blahobytem, bylo možné, aby se rozvinul hédonismus. Mechanismus spotřeby je takový, že čím více je společnost bohatší, tím více vyvstávají touhy jedinců po uspokojení, které je však neutuchající. (Lipovetsky, G. 2007, s. 43 – 51)

Jedinec, který neustále konzumuje nejen zboží, ale i vztahy, se pomalu dostává do začarovaného kruhu. Neboť reklama a média mu prezentují další a další zboží, které „musí“ mít a jedincova konzumní touha je neukojitelná. Kde je však hranice mezi konzumem pro zachování existence a života, jehož jedinou náplní je konzum?

2.3.1 Smysl spotřeby

Co nás pohání v naší spotřebitelské touze? Jedinci nezávisle a dobrovolně konzumují různá zboží, ale kdo je k tomu vede? Velký podíl na tomto pohonu konzumu mají média a reklama. Právě ony neustále živí touhu jedince po spotřebě a konzumní apetit je pak těžké utlumit. Dříve bylo spotřební zboží užíváno především jako ostentativní předvádění společenského postavení, tedy konzum fungoval spíše pro ostatní, než pro nás. Tato funkce zboží již dnes upadla. Hlavním smyslem spotřeby je uspokojení individuálních potřeb jak po stránce emocionální, tak po stránce tělesné. *„Spotřebu „pro druhého“ nahradila spotřeba „pro sebe“, jak to odpovídá nezadržitelné tendenci k individualizaci nadějí, zálib a chování.“* (Lipovetsky, G. 2007, s. 51)

Jedinec již netouží někoho oslnit nebo ohromit pomocí zboží, ale touží po narcistickém potěšení z pocitu odlišení se od průměru. Připadat si lepší v porovnání s ostatními, to je jeden z motivů konzumu značek. Koupě značkového zboží je nejen výrazem individuálního hédonismu, ale především

reaguje na nové druhy nejistot, které se v životě jedince v dnešní společnosti objevují. Mezi tyto nejistoty můžeme zařadit strach z toho, aby nebyl jedinec horší než druzí. Což se týká především mládeže. Dospívající se snaží najít si vlastní osobitost pomocí značek. Jedinec tím uspokojuje vlastní individualistický zájem. Spotřeba je tedy závislá na individuálních cílech a zálibách; jedinec si tvoří svou identitu pomocí konzumerismu. (Lipovetsky, G. 2007, s. 60 - 75)

Luxusní zboží neboli zboží vyráběné na zakázku, bylo striktně záležitostí vyšších vrstev obyvatel. Toto již dnes neplatí. V rámci konzumu a chtíče se luxusní zboží stává dostupné i dalším vrstvám obyvatel. Nedá se však hovořit o luxusu v jeho původním významu, neboť byl demokratizován. Elitní zboží se stalo zbožím běžné denní spotřeby, především díky stále se zvyšující produkci sériové výroby. Takovéto zboží nalezneme v obchodních domech a to jsou skutečná a nefalšovaná centra hédonismu. Jedinci, proplétající se labyrinty takovýchto obchodů, jsou lákáni na každém kroku a svodům často podléhají. Nakupování je vytrhne z každodenního života a je pro ně do jisté míry rozptýlením.

Ale co nás k neustálému nákupu značek a luxusního zboží vede? Cožpak se nespokojíme s něčím „obyčejným“ avšak plně funkčním? Ne. Díky luxusnímu zboží si vytváříme naši luxusní image. Právě díky individualismu neustále vzrůstá touha jedince oddělit se od mas a jedním ze způsobů, jak k tomuto cíli dojít, je vytvářet si image, která nám umožní nejen srovnávat se s ostatními, ale hlavně zesílit pocit naší vlastní existence. Jedná se o do jisté míry narcistickou touhu současného jedince. (Lipovetsky, G. 2005, s. 59 – 80)

2.3.2 Místo spotřeby v našich životech

Konzumní chování je dnes nejen záležitostí masovou, protože se týká převážné většiny obyvatel, ale je i záležitostí čistě individuální, neboť jej vykonává jedinec sám. Vznikl tak zcela nový typ člověka, individualistický konzument. Jeho cílem je uspokojování jeho vlastních tužeb a přání bez jakékoli závislosti nebo ohledu na ostatní. Takovýto konzument chce mít všechno a hlavně hned. (Lipovetsky, G. 2007, s. 69 – 77)

Je tato jeho touha mít všechno, tedy vlastnit, postatou neboli náplní být? Touto otázkou se zabývá Erich Fromm, podle nějž, žijeme ve společnosti striktně zaměřené na zisk a majetek. Díky tomu konzumujeme, protože co si tímto způsobem přivlastníme, už nám nemůže být sebráno. Jsme však neustále nuceni dále a dále konzumovat, protože s každým novým uspokojením přichází další lačnost po něčem novém. Svou vlastní existenci, to co jsem já, pak můžeme přirovnat k tomu, co spotřebováváme.¹⁴ (Fromm, E. 1992, s. 28 - 30) Vlastnit nemůžeme chápat jako čistě negativní vlastnost. Bez tzv. existenciálního vlastnění bychom nebyli schopni být. (Fromm, E. 1992, s. 69 - 70) Musíme si udržet dostatek potravy či oblečení, abychom přežili. V moderní společnosti však tato nezbytná podmínka lidské existence byla mnohonásobně zveličena a lidé jsou hnáni reklamou a médii do nákupních center, která se jen hemží hesly a slogany „bez tohoto nemůžete žít“. Samozřejmě, že mohou, ale otázkou zde zůstává, zda i chtějí.

2.3.3 Vybrané důsledky konzumu

Je možné uvažovat o tom, že má konzumní způsob života nějaké negativní důsledky pro život? Určitě ano. Jak již bylo řečeno výše, konzum vzniká díky zradikalizování naší spotřeby. Tzn., že spotřebováváme mnohem více, než skutečně potřebujeme pro přežití. Tento konzum má své důsledky, které se odrážejí v každodenním životě nás všech.

Dochází nejen k znečišťování, ale především k vyčerpávání zdrojů, protože spotřeba lidí, i když se dnes jedná už i o ekologičtější spotřebu, je stále více stupňovaná. Musí se zvyšovat, protože se stala smyslem našich životů i společnosti. Jde především o to, mít stále víc. Tento proces však nemůže běžet donekonečna, neboť zdroje jsou omezené a stále se ztenčují. Kdo má však za tento proces odpovědnost? Odpověď je nasnadě, člověk. Neboť on je tou

¹⁴ S tímto názorem se shoduje i Bauman, který tvrdí, že v našich životech je dostatek zboží, které můžeme nakupovat a právě díky nakupování se můžeme odlišovat a vytvářet tak naši vlastní identitu. Život jedince je chápán jako umělecké dílo, které se snaží vytvořit. (Bauman, Z. 2002, s. 130 – 139)

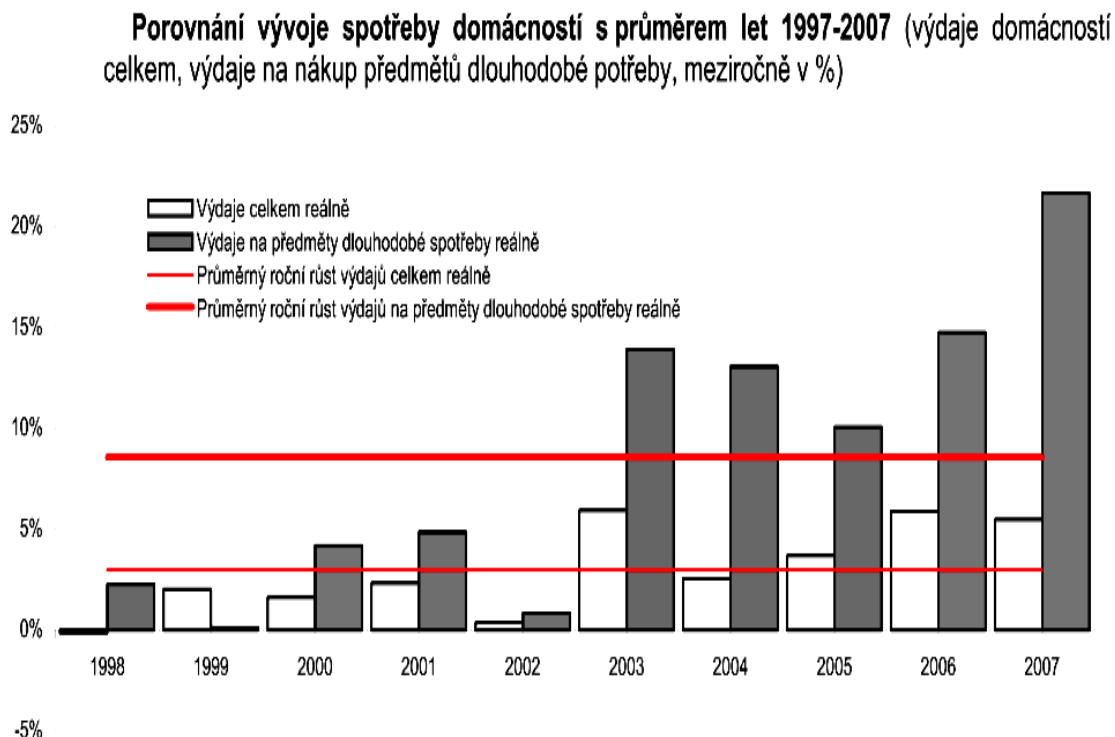
příčinou, která tento lavinovitý proces spustila a jeho zastavení je jen jeho odpovědností. Stejně jako vyčerpávání zdrojů, i stále se zvyšující polarizace mezi obyvateli je velmi závažným důsledkem konzumerismu. Neboť je zde privilegovaná vrstva lidí, která má prostředky pro spotřebu, ta je však obklopena vrstvou žijící v bídě. I tento fakt má svou příčinu, opět je tímto důvodem člověk. Je to tedy on, jedinec, který musí přijmout odpovědnost za důsledky, které způsobil. Pokud tak neučiní, dalším stádiem, které bude nevyhnutelné, je zkáza, a to jak ekologická, tak i sociální. (Kohák, E. 1993, s. 217 – 221)

My jsme pro ilustraci tohoto nezřízeného hédonismu vybrali důsledky, jmenovitě se jedná o zadluženost a obesitu. Vzhledem k rozsahu naší práce není bohužel možné zaměřit se i na další možné konsekvence.

a) Zadluženost

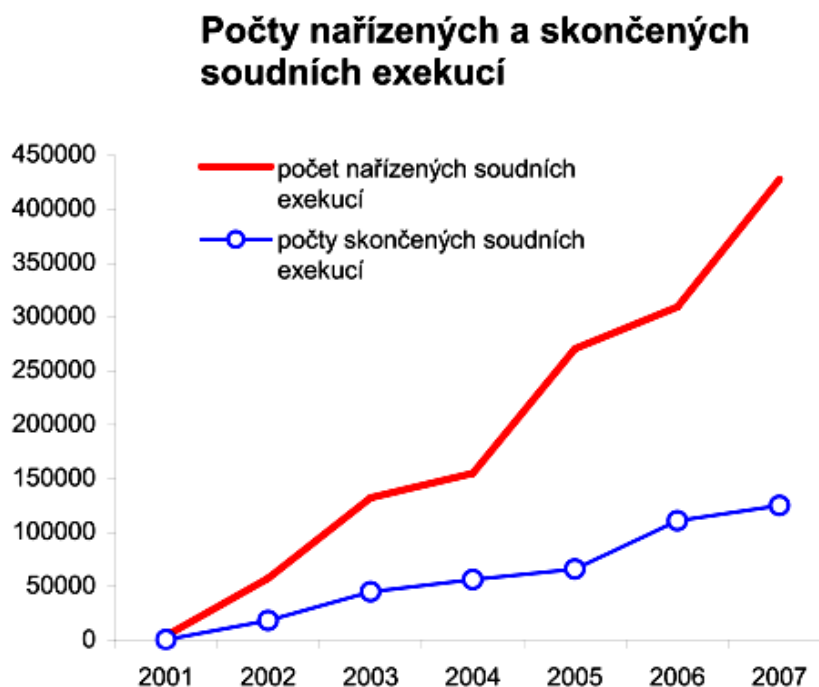
O zadluženosti domácností dennodenně slyšíme v médiích. Je tomu skutečně tak? Ano, to dokazuje i graf č. 1. Zde je prezentován fakt, že české domácnosti opravdu neustále vydávají stále větší sumy za zboží, které nakupují. Avšak toto nakupování, které je mnohdy umožněno splátkovým prodejem či díky hypotečním úvěrům, nemůže jít do nekonečna. Obzvláště alarmující je nejistota práce v dnešní společnosti. A protože si jedinec nemůže být jistý svým zaměstnáním, díky němuž je schopen splácet za nakoupené zboží, měl by své hédonistické tendence umírnit. To by však nemohl žít ve společnosti, kde se vše řídí principem konzumu, jak jsme o tom mohli přesvědčit v koncepci Lipovetského.

Graf č. 1 Porovnání vývoje spotřeby domácností s průměrem let 1997 – 2007 ¹⁵

V této části bychom rádi zmínili současnou ekonomickou krizi, ve které se zmítá celý svět. Neboť díky globalizaci jsou jednotlivé ekonomiky národních států na sobě závislé. S krizí přišla nezaměstnanost pro mnoho lidí. To se samozřejmě musí odrazit i v neschopnosti splácet hypotéky a úvěry, které si jedinci pořídili, aby získali zboží, které by mohli spotřebovávat. I kdybychom opominuli tyto aktuální události několika posledních měsíců, kde došlo k velmi extrémní situaci, již v dřívějších obdobích vzrostl počet domácností, jejichž konzumní způsob života je přivedl až k exekuci, viz graf č. 2.

¹⁵ Dubská, D. *Úspory a zadluženost: ocitly se české domácnosti v dluhové pastí?* [online]. c2009, poslední revize 12.8 2008 [cit. 2008-03-08]. Kapitola 1, Zadluženost domácností, s. 11. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/p/1151-08>>.

Graf č. 2 Počty nařízených a skončených soudních exekucí¹⁶

Jak se něco takového však mohlo stát? Vděčíme za to možnosti „žít na úvěr“. Dříve si lidé mohli koupit jen to, na co reálně měli peníze, avšak dnes jim různé úvěry a splátkové prodeje umožňují pořizovat si statky, které jim dovolí žít finančně mnohem náročnějším životem. Jejich příjmy tedy neodpovídají jejich výdajům. Nedomyšlenému „životu na úvěr“ propadají většinou lidé s nižším vzděláním. Ti jsou totiž ochotni si takovýmto způsobem pořídit téměř cokoli, aniž by si promysleli důsledky, které to pro ně takovéto jednání může mít. Důležité je pro ně uspokojit svou potřebu hned, jak jim velí trend konzumní společnosti, a ve většině případů se jedná o zboží krátkodobého využití. Bohužel, často poté následují negativní až devastující účinky takového jednání. Tímto stylem nakupují čím dál tím více, až nejsou s to splácet zakoupené zboží a následně přichází finanční tíseň a v konečném stádiu i exekuce. Naopak jedinci s vyšším vzděláním si většinou vybírají takové

¹⁶ Dubská, D. *Úspory a zadluženost: ocitly se české domácnosti v dluhové pasti?* [online]. c2009, poslední revize 12.8 2008 [cit. 2008-03-08]. Kapitola 1, Zadluženost domácností, s. 12. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/p/1151-08>>.

zboží, jehož charakteristickými vlastnostmi jsou funkčnost či trvanlivost. A jejich promyšlené jednání jim tak umožňuje požívat výhod takto pořízeného zboží po delší časové období a finanční problémy jsou u nich méně častým jevem. (Duffková, J. – Urban, L. – Dubský, J. 2008, s. 79 - 93)

b) Obezita

Obezita patří mezi další důsledky hédonismu, které bychom rádi zmínili. Není to však novodobý fenomén. Otylost se objevovala již v historii, avšak její symbolický význam se lišil nejen v rámci období, ale i zemí. Například ve starověkém Egyptě byla korpulentnost, stejně jako dnes, považována za nemoc. Aztékové naopak věřili, že zavalitá postava je dílem bohů a tedy nadpozemskou záležitostí. Zcela jiný symbolický význam obezity nacházíme u afrických kmenů. Zde je obezita považována za znak bohatství a vyjadřuje tak vyšší socioekonomický status. Především proto, že v takovýchto společnostech je nedostatek potravy, a proto je osoba evidentně prokazující jeho nadbytek pokládána za zámožnou.

Proč je však na obezitu v dnešní moderní západní společnosti pohlíženo negativně? Díky životu ve společnosti dostatku již korpulentní lidé nejsou výjimečným jevem. Bohatství a obesita tak již přestaly být dvě vzájemně korelující kategorie. Především díky módě podporující štíhlost, až vychrtlost, a kultu těla, se začalo pohlížet na otlé osoby jako na neatraktivní a tím pádem se snížil i jejich socioekonomický status.¹⁷

Pro obezitu existuje výstižné označení „civilizační nemoc“, neboť se s ní setkáváme primárně v bohatých zemích západního světa. Obezita¹⁸ je spojena s konzumováním množství jídla, které není nezbytné pro přežití. Naopak, jeho kvantita je mnohonásobně vyšší. Stejně jako můžeme konzumovat zboží denní

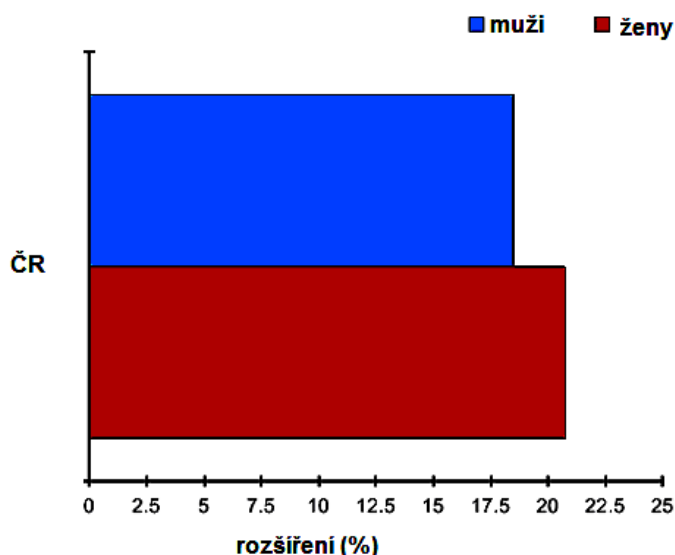
¹⁷ Pesic, M. *The History of Obesity* [online]. c2009, last revision 12th November 2006 [cit. 2008-03-31]. Dostupné z: <<http://ezinearticles.com/?The-History-of-Obesity&id=357342>>.

¹⁸ V rámci západní společnosti je obesita chápána pejorativně a je pojímána jako choroba, která se netýká jen několika málo jedinců, ale velké části populace. Takto s ní budeme dále pracovat i my.

spotřeby, jako automobil či oblečení, tak se předmětem našeho zájmů stává i potrava, které máme k dispozici nadbytek. Obezita se skutečně týká vyspělých zemí, k potvrzení tohoto tvrzení nám poslouží porovnání, viz grafy č. 3, 4 a 5.

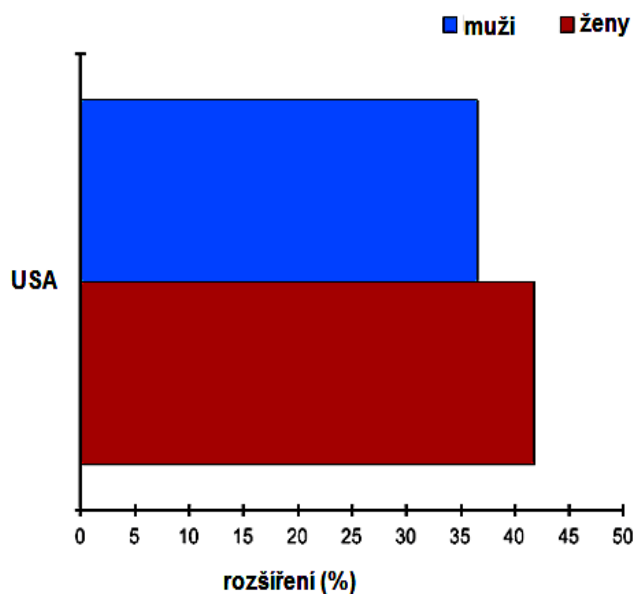
Do této přílohy jsme vybrali údaje týkající se ČR, USA a Etiopie. Záměrně jsme vybrali dvě průmyslově velmi vyspělé země a zemi rozvojovou, aby tak rozdíl byl co nejmarkantnější. Jak můžeme z grafů vyčíst, v porovnání Etiopie a ČR je rozdíl v řádu dvou desítek procent, avšak v porovnání s USA, je tento rozdíl již dvojnásobný. Proto nemůže být pochyb o tom, že obezita je skutečně záležitostí rozvinutých zemí.

Graf č. 3 Procentuální rozšíření obezity ($\text{BMI} \geq 30\text{kg/m}^2$) v ČR za rok 2005 (věk 15+ let) ¹⁹

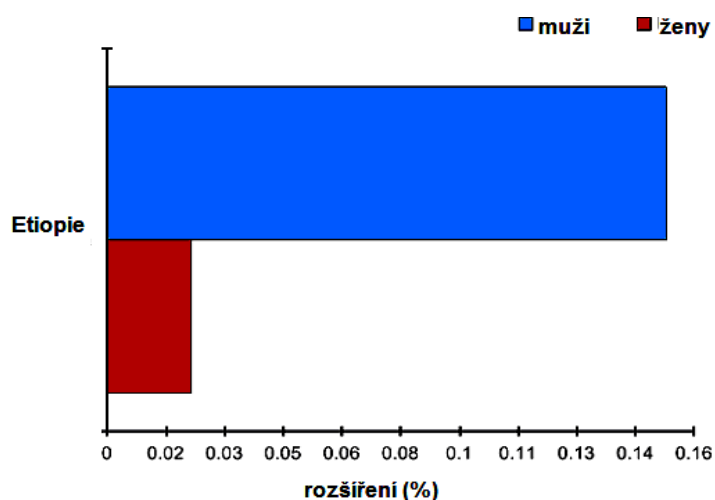

¹⁹ *What is the scale of the obesity problem in your country?* [online]. c2008. [cit. 2008-03-06]. Dostupné z: http://www.who.int/infobase/report.aspx?rid=118&iso=CZE&Def_Code=cd.0701&Survey_Year_End=2005&genGraphButton=Generate+Graph.

Graf č. 4 Procentuální rozšíření obezity ($\text{BMI} \geq 30\text{kg/m}^2$) v USA za rok 2005 (věk 15+ let)²⁰

Graf č. 5 Procentuální rozšíření obezity ($\text{BMI} \geq 30\text{kg/m}^2$) v Etiopii za rok 2005 (věk 15+ let)²¹

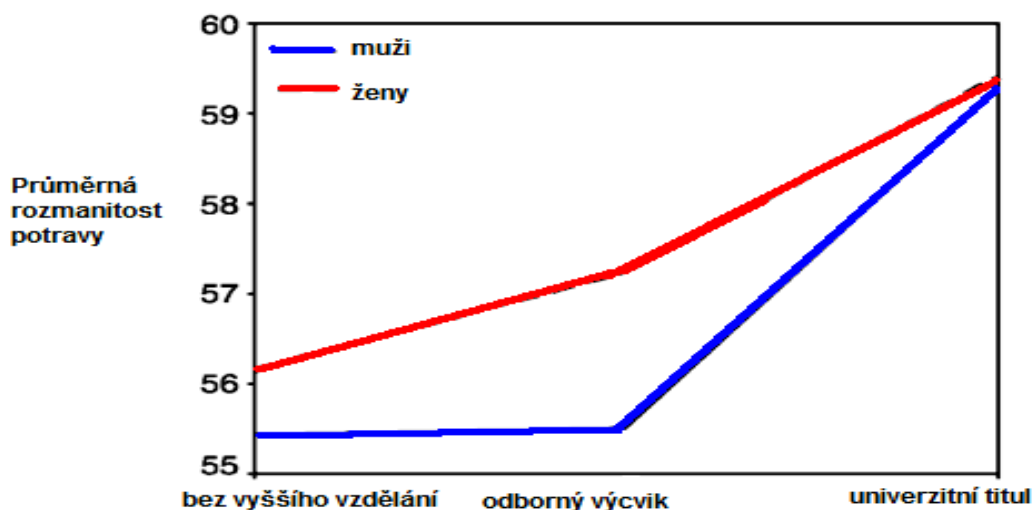

²⁰ What is the scale of the obesity problem in your country? [online]. c2008. [cit. 2008-03-06]. Dostupné z: http://www.who.int/infobase/report.aspx?rid=118&iso=USA&Def_Code=cd.0701&Survey_Year_End=2005&genGraphButton=Generate+Graph.

²¹ What is the scale of the obesity problem in your country? [online]. c2008. [cit. 2008-03-06]. Dostupné z: http://www.who.int/infobase/report.aspx?rid=118&iso=ETH&Def_Code=cd.0701&Survey_Year_End=2005&genGraphButton=Generate+Graph.

Jak jsme již uvedli výše, otylostí lidé patří do společenské skupiny s nižším socioekonomickým statusem. Tento nižší status je v přímé souvislosti s jejich vzděláním, viz graf č. 6, neboť ten je faktorem, ovlivňujícím druh potravy, který přijímají. Lidé s vyšším vzděláním totiž jsou méně postihnuti obezitou nejen díky přístupu k větší rozmanitosti potravy, vyšším příjmům a tedy nákupu kvalitnějšího jídla a větší informovanosti, ale i větší sebekontrolé.²²

Graf č. 6 Vztah mezi vzděláním a rozmanitostí přijímané potravy u mužů a žen²³

²² Worsley, A. et al. Relationship between education and food consumption in the 1995 Australian national nutrition survey. In *Public health nutrition* [online]. c2009. Wallingford (England): Cambridge University Press, 2004, vol. 7, iss. 5, s. 649 – 663. [cit. 2009-31-3]. Dostupné z: <<http://www.deakin.edu.au/dro/view/DU:30002435>>. ISSN 1368-9800.

²³ Tamtéž, s. 659.

Lidé s nižším vzděláním tedy konzumují především stále se opakující sortiment potravy, a to takové, která je pro ně nejdostupnější. Tato dostupnost, finanční přijatelnost a rychlost s jakou je jim předkládána, je jimi považována za výhodu, avšak ohromným nedostatkem takovéto potravy je její nízká nutriční hodnota a naopak vysoká hodnota pro tělo nevyužitelných látek. V tuto chvíli bychom rádi zmínili řetězce rychlého občerstvení, tzv. „fast foods“. Ty jsou exemplárním příkladem stravovacích zařízení pro jedince, která splňují výše zmíněné výhody. Vzhledem k nižší dostupnosti informací si lidé v takovýchto místech se stravující neuvědomují, jak nedožrnné důsledky to pro ně má. K tomu, aby své stravovací návyky změnili, jim nepomůže ani rivalita mezi jednotlivými řetězci. Ty se totiž vehementně snaží své zákazníky nalákat. A jediné čím je mohou přivábit je jejich nabídka, tedy potrava. Protože skladba této potravy je víceméně podobná, mohou se předhánět jen v množství, které zákazníkovi naservírují. Našince proto možná překvapí, že porce, která mu bude předložena v USA, je odhadem trojnásobná, než porce zde, v České republice.

V tomto kontextu by nás tedy již neměl překvapit fakt prezentovaný v grafu č. 4, který nám popisuje obezitu v USA, kde je průměrně 35 – 40% obézních mužů a žen. Právě USA je kolébkou rychlého občerstvení a tento trend se postupně rozšířil i do ostatních zemí. A v nich postupně dochází ke stejné situaci jako v USA, k nárůstu konkurence v oblasti fast – food řetězců, a tedy i ke stejnému mechanismu přilákání zákazníků. A ti ochotně konzumují, čím více, tím pro ně lépe, tak jak praví mechanismus konzumní společnosti. Takovéto nezřízené obžerství budou nutně následovat důsledky, které naše společnost bude muset řešit.

c) Závěrem

Hédonismus bychom mohli přirovnat k nenasytnosti, a to ve všech možných oblastech. My jsme si pro ilustraci tohoto faktu vybrali dvě výše zmíněné. Konzumovat lze všechno, od zboží, přes potravu až po vztahy. Avšak tento způsob „nezřízené“ spotřeby je omezen na rozvinuté země západního

světa. Na jedné straně tu tedy máme nadbytek a na straně druhé nedostatek. Tento nepoměr je již dnes velmi markantní, a neustále se zvyšuje.

Avšak nedochází jen k této mezispolečenské polarizaci, protože ohromné rozdíly se nacházejí i na vnitrosociální úrovni. Například již v zmíněných Spojených státech žije 16,5 procenta lidí v chudobě, a to zde mluvíme o jedné z nejbohatších zemí světa. Tato ohromná nerovnost mezi lidmi v dnešní společnosti, nerovnost mezi bohatstvím a chudobou, je jednou ze zlověstných tendencí dnešního světa. (Bauman, Z. 2004, s. 137 – 139)

Tato disharmonie nabírá stále větších obrátů a je velmi těžké předpovědět, kdy se pomyslná propast mezi chudými a bohatými prohloubí až na neúnosnou mez a co bude následovat. V tuto chvíli je rozhodující, kdy nastane bod, ve kterém bychom se my jako společnost snažili tuto polarizaci alespoň zbrzdit. Pokud je něco takového v dnešní společnosti obestřené závojem lhostejnosti a sebezájmu, vůbec možné. I když nemůžeme tvrdit, že by zde nebyla ani špetka solidarity²⁴. Naopak. Avšak v celosvětovém kontextu je problém chudoby stále v rovině plánů a ne skutečného řešení.

2.4 Jedinec s narcistickými rysy

V dnešní společnosti nenalezneme snad nikoho, kdo by se nesetkal s pojmem narcismus. Je to velmi často skloňovaný termín, kterým je označen jedinec či celá společnost. Narcismus však není jen termín nahrazující výraz sebezájmem, tedy zvyšující se ego jedince. Právě naopak. Narcismus je spojen se ztrátou či úpadkem ega, a to díky záplavě sociálních změn, které vyvíjejí tlak na jedince. A narcismus se tak de facto stává obranným mechanismem jedince, aby si mohl své ego zvýšit. (Lasch, C. 1979, s. XX – XXI)

²⁴ Solidarita z našich životů nezmizela. Stále ji vyjadřujeme, a to například zakoupením stužky, kde finanční výtěžek jde na podporu výzkumu léčby. Nebo se může jednat o návštěvu solidárního koncertu či připnutí odznaku na podporu čehokoli. Naše emoce jsou však pomalu otupovány se stále agresivnější mediální prezentací utrpení a bídy. (Lipovetsky, G. 1999. s. 66) Podrobněji se tomuto tématu věnujeme v kap. (3.1.3).

Nezbytné je zmínit, že určitá dávka narcismu je bezpodmínečná. Každý jedinec totiž potřebuje mít rád sám sebe, mít tedy zdravou míru lásky vůči sobě, ale i jiným. Nepostradatelné je pro jedince zažít pocity obdivu, vlastní důležitosti a pozornosti od jiných lidí. Pokud tyto základní potřeby²⁵ uspokojeny nejsou, teprve poté můžeme hovořit o narcismu jako o poruše osobnosti, která si uměle musí své ego zvyšovat. (Röhr, H-P. 2001, s. 9 – 10) A nyní se podíváme na příčiny, kterou onu obranu vyvolávají.

2.4.1 Příčiny narcismu

a) Nedostatek lásky

Potřeba lásky a úcty je jednou ze základních potřeb vyjádřených v hierarchické koncepci Maslowa. Uspokojení této potřeby je podmínkou správného vývoje jedince. Toto uspokojení musí nastat již od samotného počátku existence každého z nás, tedy od narození. Čím méně zakusíme lásku a radost z naší vlastní existence prostřednictvím matky, tím více nás tento nedostatek ovlivní v pozdějších fázích našeho života. Pokud tak dítě necítí náklonnost či zabezpečení, uzavírá se do izolace vlastní osoby. Dítě tak nezakusí pocit úcty a neutvoří si pocit vlastní potřebnosti. Důsledkem pak je, že se jedinec snaží vlastní hodnotu vystavět pomocí nadřazení sebe sama nad ostatní. V tomto smyslu pak sám sebe chápe jako lepší než ostatní, sám sebe si idealizuje do takové míry, že tento obraz je diametrálně odlišný od reality a pak ani neví, kým vlastně je. (Röhr, H-P. 2001, s. 26 – 29)

Původní příčina je tedy zřejmá. Nedostatečná láska v raném věku. Tuto lásku nám samozřejmě poskytují rodiče a rodina vůbec. A zde je onen pomyslný kámen úrazu. Rodina, jako sociální instituce se mění. Přibývá počet rodin jen s jedním rodičem, dvoukariérních manželství, ve kterých není čas na výchovu, výchova přenechaná paní na hlídání či dnes módní aupair;

²⁵ Především v rané fázi vývoje je uspokojení těchto základních potřeb zásadní pro správný vývoj jedince.

roztříštěnost rodinného života v důsledku individuálních možností trávení volného času, aj. Tento výčet je jen zlomkem změn ovlivňujících dnešní rodinu, a následně mající vliv na její členy. Tento vliv, typický nedostatečným zájmem o dítě, však může mít nesmírně negativní důsledky pro správný vývoj jedince.

My zde nechceme tvrdit, že by každá rodina zahrnovala děti jen nezájmem a opovržením, to v žádném případě. Avšak díky silnému vlivu individualismu, působícímu na nás v celé společnosti se nikdo neubrání většímu zaměření na sebe sama a opomíjení, ať už úmyslného či neúmyslného, ostatních.

b) Personalismus

Narcismus se úzce pojí s charakteristikou jedinců, a proto ho musíme začlenit do jevů ve společnosti. Bude to právě společnost, ve které můžeme nalézt příčinu tohoto jevu. Protože veškeré změny dějící se ve společnosti následně ovlivňují chování a život člověka, ani narcismus není výjimkou. Primárním zdrojem narcismu můžeme označit vznik moderní společnosti, která se vyznačuje ohromnými změnami. Mezi tyto změny patří transformace společnosti pod diktátem personalismu, který je považován za hlavního činitele tyto změny vyvolávající.

Principem personalismu je život ve svobodě a bez omezování. Jedinec se pod jeho tíhou soustředí jen na sebe a základní hodnotou jeho života je právo na osobní svobodu volby. Lhostejnost vůči ostatním, která charakterizuje postmoderní společnost, se pomalu navyšuje se zvyšujícím se personalismem. Narcismus, charakteristický narůstající pozorností k sobě samému a současně upadající pozorností vůči ostatním, je důsledkem a projevem personalismu ve společnosti. (Lipovetsky, G. 1998, s. 12 – 20)

Individuální zájem o sebe sama pak následně vyvolává jevy jako například hédonismus, izolaci či lhostejnost vůči jiným. Tyto jevy pak zpětně ovlivňují jedince a „nutí“ ho přizpůsobit se změnám ve společnosti, které tento řetězec na sobě závislých změn způsobily.

Proč se ale člověk k něčemu takovému přinutit nechá? Jednoduše řečeno, nemá jinou možnost či volbu. Abychom toto tvrzení uvedli na pravou míru, je nezbytné dodat, že díky událostem 20. století (světové války, Vietnam)

se lidé snaží na minulost zapomenout. V důsledku těchto hrůzostrašných kolektivních vzpomínek však lidé ani neočekávají přílišné zlepšení do budoucnosti, a tak jim nezbyvá nic jiného než se soustředit na přítomnost. V ní jsou oni sami, a tak předmětem jejich zájmu se stává jejich tělo a život. V přetváření a zlepšování sebe sama vidí svůj individuální zájem. Svůj výtvar, sebe sama, si však jen pro sebe nechat člověk nechce. Chce ho předvést ostatním, a musí tedy žít ve společnosti ostatních. Narcis nemůže existovat bez obdivného publika. Svět je pro něj zrcadlem, ve kterém se shlíží. (Lasch, C. 1979, s. 4 – 10) Jedinec toto zrcadlo potřebuje, aby se neustále ujišťoval o své jedinečnosti.

2.4.2 Lesk a sláva nebo smrt

Jedinec potřebuje své obdivovatele, jak již bylo řečeno výše. Chce být obdivovaný a tuto tendenci ještě umocňují masmédia, která vytvořila jakýsi kult celebrit. Ten ještě více zintenzivňuje narcistické sny o slávě a úspěchu a jedince tak vzdalují od každodenního života. Obyčejné záležitosti všedního dne se tak pro člověka stávají stále více neatraktivní. (Lasch, C. 1979, s. 24 – 27)

Kult celebrit, slavných a úspěšných, člověka vede k tomu, aby se s nimi ztotožňoval. Aby alespoň na chvíli okusil slávu a lesk, který se dostává obdivovaným celebritám. Čím více se jim však jedinec chce přiblížit, tím méně je schopen přijmout všednost. Přijmout meze, které mu brání v naplnění nereálných představ vyvolaných leskem života celebrit. *„Podněcování vzniku přemrštěných ambicí a znemožňováním jejich uskutečnění narcistická společnost vede lidi k tomu, aby se očerňovali a pohrdali sami sebou.“* (Lipovetsky, G. 1998, s. 89) V tomto smyslu, se narcismus živí pohrdáním vlastního já. Protože jedinec nedokáže čelit a vyrovnat se rozdílu mezi nereálným a reálným, jeho život se naplňuje pocity prázdnoty a nesmyslnosti jeho vlastní existence. (Lipovetsky, G. 1998, s. 64 – 90)

Tato prázdnota a nesmyslnost, která narcistu zachvacuje, je důsledkem jeho nízké sebedůvěry v jeho vlastní schopnosti, které by ho stimulovaly tak, aby se sám stal modelem pro někoho jiného. On se jen snaží vyhrávat v odrazu záře modelu, který chápe jako prodloužení vlastní osobnosti. *„Narcisista obdivuje a*

*identifikuje sebe sama s „vítězi“, ze strachu, aby nebyl označen jako poražený.*²⁶ (Lasch, C. 1979, s. 85) Pokud je však jejich model zklame, jejich původní bezmezná uctívání se změní v nenávist.

Pocity nesmyslnosti a nenaplněnosti v éře dnešní narcistické společnosti vede lidi k tomu, aby se uchýlovali ke krajnostem. Pokud tedy nejsou s to splnit nereálné představy naplněné leskem a slávou, druhou volbou, kterou vidí jako jedinou možnou je sebevražda. K tomuto velmi extrémnímu řešení se však člověk, žijící v společnosti blahobytu a dostatku, neuchyluje z existenciálního zoufalství. Motivem jeho činu je depresivní okamžité rozhodnutí, kdy nevidí jinou možnost. Jedinec se tak pohybuje mezi krajnostmi. Člověk je v důsledku personalizace sám, bez sociálního zázemí. Lhostejnost, s jakou přistupuje k ostatním lidem, zasahuje i jeho samého. Lhostejnost vůči vlastní existenci, tak může vygradovat až v podobě krajního řešení, sebevraždy. (Lipovetsky, G. 1998, s. 200 - 260)

Samozřejmě, že sebevražda je opravdu vyhroceným řešením. Nespokojenost nebo nenaplněnost se může promítnout do narcistické tendence dnešního člověka projevující se ve vztahu k jeho tělu. Tělo se pro něj stalo záležitostí tvarování a přeměny. Mohlo by se zdát, že tělo a jeho tvar je jen naší osobní záležitostí. Ale není tomu tak. Stejně jako všechno ve společnosti, i tělo podléhá trendům, a přizpůsobuje se.

Čemu však naše tělo přizpůsobujeme? Co je oním hnacím motorem našeho neustálého snažení o změnu a úpravu těla? Především je to model, který je nám prezentován ve společnosti, především pomocí médií. My se pak snažíme tomuto modelu přiblížit, a proto svá těla formujeme tak, aby jako odraz v zrcadle co nejvíce korespondovalo s mediálním ideálem.

Jak se vůbec narcistické zaujetí vlastním tělem ve společnosti udržuje? Co je oním neustálým zdrojem, který umožňuje neutuchající prezenci tohoto jevu ve společnosti? Dle Lipovetského má tuto funkci móda, ať už hovoříme o módě

²⁶ „*The narcissist admires and identifies himself with “winners” out of his fear of being labelled a loser.*“ (Lasch, C. 1979, s. 85)

jako oděvech nebo módě jako typu člověka v závislosti na jeho hmotnosti, proporcí či celkové image. Je to právě móda vybízející jedince k tomu, aby se zabývali sebou samými a snažili se o stále originální prezentaci sebe sama. To, jakým způsobem se dokáže jedinec odlišit díky svému zevnějšku, mu přináší slast a uspokojení. (Lipovetsky, G. 2002, s. 54 – 91)

2.5 Shrnutí důsledků

Abychom se mohli přesunout k následující kapitole o projevech individualismu ve společnosti, musíme nejprve shrnout příčiny, které tyto projevy vyvolávají. V první řadě se jedná o změny, jež nastaly v městském prostoru. Hlavní tendencí, ke které v současnosti dochází, je mobilita jedinců a to nejen do měst, ale i zpětně na venkov. Mobilita je jedinci umožněna díky globalizované společnosti dneška. Člověk si tedy následně může sám určit, nejen kde bude žít, ale i jak.

Život na vesnici již pomalu získává stejné výhody jako město, i když je v možnostech, které nabízí, stále a nepochybně vpředu. Městský život není možné charakterizovat jen pozitivními atributy, protože život v tomto prostoru má i své stinné stránky a těmi jsou především rizikovost, pojící se s životem mezi cizími a neznámými lidmi, a anonymita. Jedinec se snaží s těmito negativy bojovat pomocí vytváření si svého osobního a bezpečného prostoru, domova. Vyrovnat se s anonymitou je však velmi složitou záležitostí a to především kvůli chybějící kohesi v komunitách. Jedinec tak musí čelit nástrahám sám a jediný, na koho se může spolehnout, je také jen on sám.

Nic jiného člověku ani nezbývá, protože jakmile opustí svoji lokální skupinu, nemá nad sebou již ničí ochrannou ruku. Veškerou odpovědnost za život pak vlastní jedinec a je jen na něm, které možnosti zvolí, aby co nejvíce naplňovaly jeho vlastní představu o štěstí a uspokojovaly jeho potřeby. Dosažení vlastní spokojenosti je jedincovým bytostným právem a nezcizitelnou svobodou a to díky individualizaci ve společnosti. Toto zaměření se na svůj osobní cíl ho do jisté míry izoluje od ostatních, protože jeho zájem je jen čistě o

něj samého. Tato sebestřednost, která je však v tomto kontextu nezbytností, člověku znemožňuje intimně s někým sdílet svůj život. Pro vytváření si trvalejších vztahů mu brání překážky, které mu nastavila sama společnost.

Společenská transformace patří i mezi příčiny neustálé spotřeby, protože je na jedince vytvářen tlak k neustálému hédonismu, a to pomocí médií a velmi agresivní reklamy. Člověk se tomuto tlaku poddává a pomocí konzumu se snaží uspokojovat své potřeby. Spotřebovávat lze prakticky všechno a neustále, což je i mechanismus, jakým se samotný konzum řídí, tedy neustále jedinci předkládat nové a lákavé možnosti pro spotřebu. Ten se však v dnešní společnosti zradikalizoval na tolik, že se již projevují i jeho negativní důsledky. Ty bychom se měli snažit řešit a pokusit se náš spotřební apetit utlumit. Dozajista to bude velmi náročné, pokud vůbec možné, ve společnosti s přívlastkem konzumní.

Jelikož je jedinec sám ve víru moderní společnosti, jeho primárním zájmem je on sám. Tato tendence musí být nutně doprovázena opadnutím pozornosti od života jiných, kteří se pro nás stávají jen lhostejnými spoluobyteli. I přes tuto lhostejnost je však neustále potřebuje. A to pro narcistickou potřebu obdivu, kterou chce zakusit člověk adorující lesk života celebrit a jemuž se chce přiblížit. Čím víc se však snaží připodobnit umělému světu hvězd, tím více je jeho život opomíjen. A díky tomu stoupají i pocity nenaplnění či nesmyslnosti jeho existence, protože si jako modely staví až nereálné představy.

Jedinec je sám. Individualizovaná společnost mu otevřela všechny pomyslné dveře k jakýmkoli možnostem. K jejich výběru jsme nuceni, neboť si musíme náš individuální život formovat i bez opor ve společnosti. Tato svoboda volby vykoupená osamocením se tak projevuje v běžném životě každého z nás.

3. Projevy individualismu v běžném životě

Člověk žijící každodenní realitou života si jen málo kdy připustí otázku o dnešní společnosti. Lidé se zabývají svými „drobnými“ záležitostmi a jakoby opomíjejí otázky týkající se změn ve společnosti jako celku, a i změn jedinců samotných. Tyto změny však jsou nezadržitelné a nepopíratelné. Nikdo nemůže tvrdit, že za posledních padesát let společnost neprošla vývojem. Prošla, a troufáme si říci, že ohromným vývojem.

Změny tedy zasáhly i každodenní život a to v jeho nejintimnějších a nejosobnějších rovinách. Tyto změny mají charakter nejen lokální, ale i globální a to v důsledku stále menší spojitosti mezi časem a prostorem. Ve vteřině je možné ovlivnit milióny lidí v nejrozličnějších koutech světa stejným podnětem, což bylo v tradiční společnosti nemyslitelné. Toto nám umožňují moderní organizace, které působím jak na národním, tak i mezinárodním poli. (Giddens, A. 1998, s. 17 - 20) Jak se tyto změny pod tíhou individualizace projeví na životě jedinců, bude předmětem následující kapitoly, jež bychom rádi uvedli následující citací, která podtrhuje nejmarkantnější důsledek ve společnosti, a to osamocení jedince. *„Čím více možností volby, tím větší společenská atomizace; čím více subjektivní autonomie, tím se komunikace mezi lidmi stává složitější, náročnější a obtížnější.“* (Lipovetsky, G. 1999. s. 80)

3.1 Rozpad tradičních rodinných a sociálních pout

Rodina byla jako jedna z institucí považována za pevnou a neměnnou jednotku ve společnosti. S postupným rozvojem společnosti a změnami, které v ní proběhly, i rodina byla ovlivněna a začala přetvářet svůj charakteristický ráz. Nemůžeme tedy hovořit o konci konceptu rodiny, ale o jeho změně. Tradiční rodina typická svou strukturou, funkcí, rolí či autoritou se stala minulostí a na její místo postupným vývojem nastoupila rodina postmoderní. Čemu za tuto změnu vděčíme? Dle Možného je hlavním „viníkem“ individualistické klima nabízející svobodu volby, ve kterém došlo k oslabení vlivu rodiny. (Možný, I. 2006, s. 22 – 23)

3.1.1 Přežitek manželství

Velmi důležitou změnou, která nastala v oblasti manželského soužití, je, že se stalo doménou jedince. Dříve se totiž jednalo o svazek, který byl uzavřen mimo vůli jedince. Avšak dnes, pod vlivem individualizace a svobody volby, je již takto uzavřené manželství v rozvinutých státech pouze rudimentem. I smysl uzavření manželství dostal jiný charakter. Oproti tradičním společnostem a nezbytnosti například materiálního zabezpečení či uzavření manželství z povinnosti vůči rodině, se dnes jedná o dosažení štěstí. (Beck, U. - Beck-Gernsheim, E. 2003, s. 10 – 16) Jedinci tak uzavírají manželské svazky s cílem uspokojit své potřeby. Rodina je tak pro nás v dnešní době nástrojem pro seberealizaci. Povinnost zplodit potomstvo a uzavřít manželství již není naší povinností, ale pouze možností. A dalším důležitým znakem dnešní rodiny je možnost ji libovolně rekonstruovat a ne v ní zůstat po celý život za cenu obětování vlastní existence. (Lipovetsky, G. 1999, s. 179 – 183)

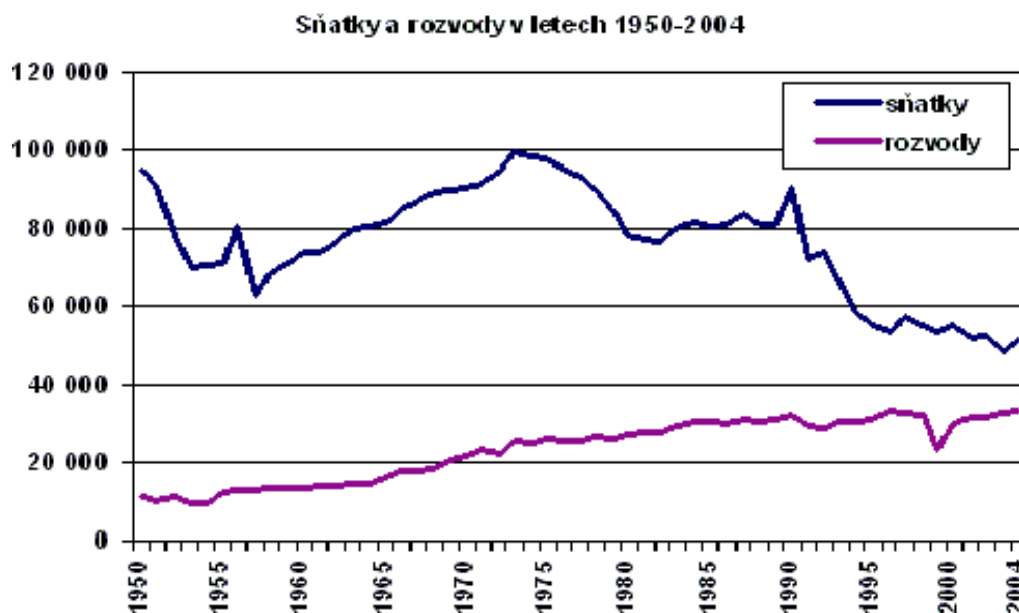
Trvalost manželství bude předmětem následujících řádků. Je možné ještě uvažovat o vztazích, jak jsme je chápali v minulosti? Jako dlouhodobé pouto „dokud nás smrt nerozdělí“? (Bauman, Z. 1999, s. 33) Takovýto jev je dnes již bohužel velmi vzácný. Vztahy udržujeme, dokud jsou nám příjemné a máme z nich uspokojení. Pokud však toto uspokojení pomine, vztah jednoduše ukončíme a hledáme jiný. Do vztahů již s tímto předpokladem vstupujeme, nepředpokládáme, že vydrží. Proto, již samotná rodina není chápána jako něco, co by mělo přetrvat život jedince. O tom svědčí i fakt, že rodiny jsou přerušeny a znovu založeny i několikrát za život jednoho jedince. (Bauman, Z. 1999, s. 188)

Všechny vyspělé státy se dnes potýkají s nárůstem rozvodů a poklesem sňatků, ČR nevyjímaje, viz graf č. 7. Tato tabulka nám potvrzuje celospolečenský trend. Máme však tuto změnu, chápat jako konec párového soužití? Ne úplně. Párové soužití ve svazku manželském zcela jistě klesá, ale oproti tomu stoupá počet soužití bez oddacího listu. (Beck, U. 2004, s. 163)

Ukončení manželství rozvodem se stává v dnešní společnosti stále častější. Právě v důsledku velké rozvodovosti přestává být manželství jistotou a tak důvod, proč by mělo být uzavíráno, tím přestává existovat. V konečném

důsledku tak i rozvodovost klesá, ale to jen pod tíhou faktu, že počet uzavřených manželství klesá. (Možný, I. 2002, s. 176 - 180)

Graf č. 7 Sňatky a rozvody v letech 1950 – 2004 v ČR ²⁷

Právě riziko spojené s ukončováním manželství hluboce ovlivnilo postavení ženy v rámci rodiny. Ženy se již nemohou spolehnout na muže jako obstaravatele rodiny, neboť s vysokým počtem rozvodů narůstá i možnost, že zůstanou jako samoživitelky. Proto se musí zapojit samy do pracovního procesu a to samozřejmě ovlivňuje i rodinný život. Ženy totiž o sobě musí smýšlet ne jako o součásti rodiny, ale jako o samostatné lidské bytosti s vlastními zájmy a plány a rozhodnutími. Tlak, který je na ženu v individualizované společnosti vyvíjen pak ovlivňuje i míru porodnosti. Nejde o to, že by ženy v dnešní společnosti nechtěly mít děti, ale spíše se dostávají do konfliktu mezi dvěma možnostmi, a to mít dítě nebo svůj život. Tuto volbu pak zpětně ovlivňuje riziko, které jsme zmínili výše, a to je riziko rozvodu. Dítě je totiž většinou svěřeno do

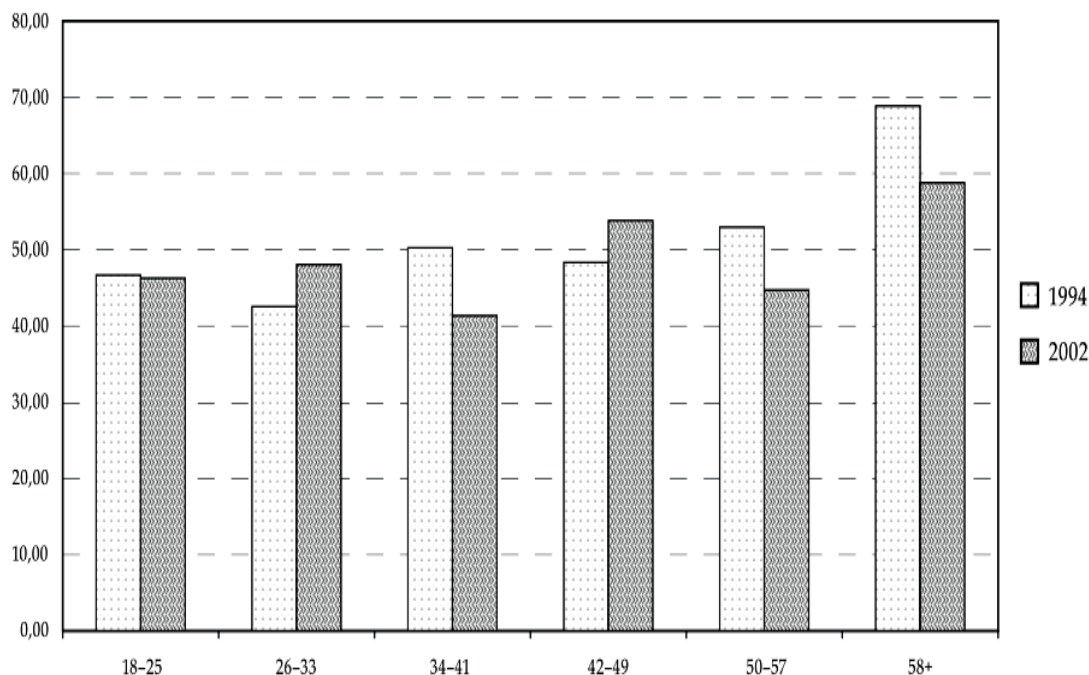
²⁷ Sňatky a rozvody 1950-2004 [online]. c2009, poslední revize 19. 11. 2007 [cit. 2008-03-06]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatky_a_rozvody_1950_2004>.

péče matky, a mít dítě v dnešní společnosti a živit ho sama, je pro ženu velkým existenciálním rizikem. (Beck, U. - Beck-Gernsheim, E. 2003, s. 85 – 126)

Tomuto tvrzení nahrává i fakt, že téměř třetina žen v západoevropských společnostech je bezdětná. Ženy, které se chtějí realizovat ve svém zaměstnání, většinou volí možnost nemít děti. A to proto, že zkombinovat mateřství s povoláním je v dnešní společnosti kladoucí důraz na zvýšenou produktivitu a soutěživost téměř nemožné. (Možný, I. 2006, s. 185 - 191)

Nejenom postavení ženy v rodině, ale i postavení muže zaznamenalo ohromné změny. Neboť tradiční rozdělení rolí v rodině, kde muž má finančně zajistit rodinu a žena se starat o domácnost, díky ekonomické aktivitě žen již v dnešní době není. Proto je nezbytné, aby se i muži zapojili do péče o děti a domácnost. S tímto novodobým pojetím však mají problémy především starší generace, viz graf č. 8, které mají zakořeněn tradiční model rodinného rozdělení rolí. Naopak přístupnější jsou generace dnešních čtyřicátníků a generace mladší, které již méně zastávají tradiční modely a jsou ochotny participovat na pomoci v domácnosti. Jsou ochotni, protože je k tomu „tlačí“ ženy a jejich kariéry, neboť skloubit dvoukariérní manželství s péčí o domácnost a děti je velmi náročné. A proto je zcela fundamentální, aby se míra zapojení do domácnosti a péče o děti rozdělila mezi muže a ženu rovnoměrně. (Chaloupková, J. – Šalamounová, P. 2004, s. 30 – 40)

Graf č. 8* Muž má vydělávat a žena se starat o rodinu ²⁸

* podíl respondentů, kteří souhlasili s daným výrokem, dle věku, v letech 1994 a 2002

Muži definovali sami sebe v tradiční společnosti právě pomocí konceptu živitele rodiny. Tento jejich privilegovaný post jim však byl díky pracovnímu zapojení žen odejmut. A jejich vlastní identita, kterou vymezovali právě v kontextu živitele rodiny, tím dostala dosti velké trhliny. Monopol, který tedy muž v rodinném životě měl - postavení jako hlavy rodiny, přestal být majoritní úlohou muže. Vyrovnat se s tímto novodobým pojetím své role v rodině, kde již není autoritativní osobou a ztratil tak své výsadní postavení, může být pro muže velmi obtížné.²⁹

²⁸ (Chaloupková, J. – Šalamounová, P. 2004, s. 40)

²⁹ Dudová, R. *Maskulinita a maskulinity* [online]. c2005. [cit. 2009-4-1]. Dostupné z: <http://www.soc.cas.cz/info/cz/25061/3970/Maskulinita-a-maskulinity.html>.

Tímto extraktem jsme chtěli načrtnout a přiblížit problematiku změn v postavené muže a ženy v rodině. Vzhledem k tomu, že primárním zájmem naší práce je popis několika projevů individualismu, nezbyvá nám prostor pro hlubší analýzu tohoto jevu.

3.1.2 Změny v sociální oblasti

Přátelství mimo rodinu neboli společenský styk s ostatními jedinci, změnilo svůj charakter také. Došlo k jeho snížení a to téměř o 10%. Kde hledat příčiny? Ve změnách, které proběhly v samotné společnosti. Velkou měrou k tomuto snížení přispěla mobilita. Možnost pohybu a v některých případech nutnost, vedly k tomu, že nám již nezbyvá čas na přátelení se s ostatními. Tuto tendenci potvrzuje především oddělení místa práce a místa bydliště. Díky nezbytnosti cestování do zaměstnání, mnohdy na dlouhé vzdálenosti, již nedokážeme udržovat stejně intenzivní vztahy s lidmi v našem okolí, v místě kde žijeme. Výsledkem poté je, že se většina vztahů, které s lidmi navazujeme, přesunula do místa naší práce. Avšak tyto vztahy nemají charakter intimnosti. Jsou příjemné avšak lhostejné.

Zásadní zlom ve vztazích na pracovní úrovni přichází, pokud nám jde o naše vlastní živobytí. A protože dnešní pracovní trh je velmi proměnlivý a jistota práce mizivá, v ten moment mizí i pocit týmu. Jakmile se rozehraje hra mezi dvěma jedinci o pracovní místo, veškeré vztahy jdou stranou a nastupuje rozhodnutí: buď já, nebo ty. (Putnam, R. 2000, s. 61 – 90)

Člověk v dnešní společnosti se musí starat sám o sebe a uvědomuje si, že nezbytné jsou pro něj sociální kontakty. Nepotřebuje sice kontakty v intimní rovině, ale takové kontakty, které by byly využitelné k jeho prospěchu. „*Na individuální úrovni, sociální kontakty ovlivňují jedincovi životní šance.*“³⁰ (Putnam, R. 2000, s. 319) Zde můžeme vysledovat obrat při formování sociální sítě kontaktů. Samozřejmě, že kolem sebe stále máme soubor příbuzných a přátel, ale pro nás jsou již více rozhodující kontakty se „známými“. A to čistě

³⁰ „*At the individual level, social connections affect one's life chances.*“ (Putnam, R. 2000, s. 319)

s ohledem na náš vlastní zájem a možný zisk. My a naši přátelé či příbuzní se většinou pohybujeme ve stejném okruhu lidí. Avšak známý pro nás představuje neočekávané možnosti, protože zná další, pro nás naprosto cizí jedince, kteří nám mohou pomoci například v pracovní oblasti. Takto jsou pro nás hodnotnější vztahy se známými než s bližními. (Putnam, R. 2000, s. 319 – 321)

3.1.3 Terminace pomoci bližnímu jen zdánlivá

V kontextu rostoucího narcistického sebezaujetí by se mohlo zdát, že dobročinnost a altruismus z naší společnosti vymizely. Pomoc druhému se ještě na konci 19. století považovala za povinnost. Solidarita a vzájemná pomoc byla nezbytná. Jeden druhému pomáhal, aby na oplátku pomohl druhý prvnímu, pokud by to potřeboval. „*Jestliže nepřijdeš na něčí pohřeb, nepřijdou ani oni na tvůj.*“³¹ (Putnam, R. 2000, s. 20) Tato individuální pomoc člověka člověku byla velmi častá například mezi sousedy. Proč však tato skutečnost neplatí na popis dnešních susedských vztahů? Hlavní úlohu v této hře sehrály důsledky nastolené individualismem.

Díky němu vstoupila do popředí zásada „žít pro sebe“ a ne „pro druhého“. Zásadní však v tuto chvíli je, že egocentrické zaměření jedinců ve společnosti již není chápáno pejorativně. Je pojmáno vice versa jako právo člověka starat se jen o sebe. (Lipovesky, G. 1999, s. 146 – 148) Lhostejnost, tak jak jsme ji pomocí Lipovetského charakterizovali v kap. (1.1.2d) jako neustále sílící tendenci pod tlakem nezbytnosti zaměření se na svůj život a sebe, je dozajista hlavním motorem neochoty pomoci druhému. Ostatní nás nezajímají, to co je předmětem našeho zájmu je jen naše vlastní uspokojení. Velkou roli zde hraje i fakt, že často ani jedince žijící v naší bezprostřední blízkosti neznáme. Izolaci od ostatních pak můžeme připsat na vrub životu v ohromných městských konglomeracích.

³¹ „*If you don't come to somebody's funeral, they won't come to yours.*“ (Putnam, R. 2000, s. 20)

Mocná síla individualismu tedy na minimum omezila pomoc druhému. Nutné je však uvést na pravou míru, že zde hovoříme o pomoci jedince jedinci. Pokud však chceme hovořit o filantropii v rámci společnosti, nezbytné je říci, že ta nevymizela. Ba naopak. Během 20. století vzniklo mnoho filantropicky zaměřených organizací, které se staly vysoce organizované a profesionalizované. Avšak způsob, jakým se do jejich činnosti lidé ve společnosti zapojují, je rozdílný. Nejde už o osobní zapojení, že bychom sami něco vykonali, ale více než kdy jindy na pomoci participujeme pomocí financí. (Putnam, R. 2000, s. 116 – 132)

Druhým tedy pomáhat chceme, ale ne tak, abychom se museli pomoci přímo účastnit. Tomuto trendu nahrává i mediální věk, ve kterém vznikl nový fenomén „médiashow“. Vše je prezentováno jako spektakulární podívaná. My jsme ochotní finančně podpořit charitativní účely, ale už předem očekáváme, že tím také něco získáme - kulturní zážitek v podobě přehlídky, koncertu či filmu. Získáme podívanou, kterou pod tíhou hédonistické společností konzumujeme. Naše potěšení je tak zkombinováno s dobrým úmyslem. A dobročinnost se tak díky konzumu dostala do popředí zájmu a jednou z největších podívaných současnosti. A to, ať již hovoříme o podívané, které se účastníme, nebo o televizní podívané.

Vzhledem k tomu, že sledování televizní obrazovky zaujímá stále více našeho volného času, je zde věnován stále více prostoru i pro „médiashow“. Spoty hladovějících a trpících dětí nás již jistě na obrazovce nepřekvapí. My k takto prezentovanému utrpení nejsme lhostejní, snažíme se pomoci, například zasláním dárcovské zprávy. Což opět koresponduje s trendem solidarity bez účasti. Avšak tato naše „podpora“ proběhne až ve chvíli, kdy je nám utrpení druhých předvedeno jako podívaná. Proto jsme spíše ochotni pomoci někomu, kdo je nám předveden na televizní obrazovce a soucítíme s ním mnohem více než s někým, kdo žije v naší bezprostřední blízkosti. Média tak mají jeden prostý cíl. Vyvolat v divákovi emoce, pod jejichž tíhou pak člověk vyjádří svou solidaritu. (Lipovetsky, G. 1999, s. 149 – 157)

3.2 Individuální volný čas

Zaměstnání patřilo mezi hlavní náplně lidského života. Bylo spojenou s jistotou, že pokud jedinec pracoval dobře, mohl být si jistý, že má práci zajištěnou. Avšak dnes je spojeno s opakem, tedy s nejistotou. Nikdo z nás již neočekává, že stráví celý svůj profesní život v jedné firmě. (Bauman, Z. 1999, s. 29 - 39)

Tím pádem ztrácí jedinec určitou jistotu. Proč by se tedy měl člověk zaměřovat na oblast, kde s jistotou neví, zda zítra nebo za týden ještě bude pokračovat? Svůj záměr tedy odvrací od zaměstnání na oblast, kde si sám může určovat pravidla i čas, a to na volný čas. Náplň, kterou si sám vybere, mu umožňuje individuální svoboda volby, hodnota, která mu je v moderní společnosti dána. A proto se podíl času stráveného jako volného navyšuje.

3.2.1 Charakteristika volného času

Volný čas patří mezi velmi důležité kategorie životního stylu jedince, neboť při jeho náplni, která je plně v režii každého jedince, se uplatňují jeho vlastní zájmy a potřeby či preference. Tento čas je výdobytkem moderní společnosti a hovoříme o něm až ve spojitosti s obdobím průmyslové revoluce. Volný čas můžeme zkoumat ze dvou hledisek, a to kvantitativně a kvalitativně. Kvantitativní struktura nám pomůže zjistit objem volného času, a kvalitativní pak jeho náplň. Oba faktory však k sobě neodmyslitelně patří a vzájemně se ovlivňují.

Tři základní charakteristiky volného času jsou individualizace, všeobecnost a protikladnost. Individualizovaný je čas díky tomu, že si s ním každý jedinec může nakládat dle svého. Všeobecný pak, jelikož se týká většiny lidí žijící ve společnosti a protikladný je díky kontrapozici vůči času pracovnímu. (Duffková, J. – Urban, L. – Dubský, J. 2008, s. 141-188)

3.2.2 Role zaměstnání

Pracovní čas nebyl ušetřen změnám, ke kterým díky vývoji společnosti a díky pokroku došlo. Touto změnou je tendence k jeho zkracování. I samotný

charakter práce se proměňuje, a to díky nezbytnosti flexibility a mobility. Práce tedy již mnohdy není vykonávána na jednom místě po celý čas pracovní doby. Přibývá tak zaměstnání, která umožňují vykonávat část pracovní doby doma. Jedinec si tak sám může určit, v kterou denní dobu daný úkol splní. Mezi další fenomény, se kterými se dnes v pracovní sféře setkáváme, je požadavek zaměstnání na částečný úvazek.

Dle některých autorů, jako Claus Offe, je práce ve společnosti v krizi. A to nejen proto, že neustále hrozivým způsobem stoupá nezaměstnanost, ale i proto, že význam práce se snižuje. Tato krize se děje v důsledku snížení podílu času stráveného prací i nestálostí a nejistotou, která v oblasti zaměstnání panuje. (Pongs, A. 2000, s. 180 – 200)

Práce nám má být potěšením a uspokojovat naše potřeby. Avšak v klimatu neustálé nejistoty se jedinci pomalu přestávají profilovat ve svém zaměstnání a zaměřují se na volný čas, neboť ten je plně v jejich rukou a navíc si mohou být jisti, že jim zůstane. Ať již kratší, pokud mají to štěstí a jsou zaměstnaní, nebo téměř neomezený, pokud práci nemají. Změny, které tak nastávají v oblasti pracovní, velkou měrou ovlivňují nejen délku volného času, ale i jeho charakter. A to především ekonomicky, protože pokud jedinec pracuje, má finanční prostředky pro zajímavější výběr trávení tohoto času. A je jen na něm, zdali je využije či nikoli. Pokud se však člověk zmítá v roli nezaměstnaného, jeho ekonomická situace mu tak neumožňuje konzumovat aktivity, které jsou finančně nákladné.

Pakliže hovoříme o změnách v zaměstnání v dnešní individualizované společnosti, musíme se také zmínit o vůbec prvním kroku k zaměstnání – na přípravu. Doba této přípravy se neustále prodlužuje. To je důsledkem neustále se zvyšující specializace, která si vyžaduje důkladnější a komplexnější přípravu. Tu je možné realizovat jen díky prodlužující se délce života. (Elias, N. 1991, s. 120 - 130)

Navýšení doby této přípravy nám mimo jiné umožní rozšířit si obzor volnočasových aktivit. Například díky vyššímu finančnímu ohodnocení, které

doprovází vyšší kvalifikaci, máme možnost vybrat si a realizovat aktivity, které by nám jinak zůstaly zapovězeny. Proto doba přípravy tak ovlivňuje i další strukturu našeho života.

3.2.3 Náplň volnočasovými aktivitami

S navyšujícím se podílem volného času vzrůstá potřeba jeho náplně. Jedinci si sami určují, čím a jak vyplní svůj volný čas. A to s cílem uspokojit své potřeby. Díky ohromné nabídce, která je člověku předkládána, je možné vybrat si nespočet aktivit.

Dle průzkumu, za rok 2007, provedeného Úřadem pro statistiku práce³², 96% jedinců starších 15 let se zapojilo do nějakého druhu volnočasové aktivity. Největší podíl volného času dle průzkumu zaujalo sledování TV, a to téměř z poloviny. Hned v závěsu za společenským stykem s přáteli nebo participací na společenských událostech. Pomyslnou třetí příčku pak zaujal sport.³³

My se společně podíváme na první tři nejčastější způsoby trávení volného času. A to proto, že škála volnočasových aktivit je ohromná a vysoce diverzifikovaná.

Je možná až zarážející, že pomyslnou „první příčku“ v žebříčku našich volnočasových aktivit zaujímá pasivní sledování televize. Abychom mohli rozuzlit příčiny tohoto jevu, musíme se zaměřit na narcismus a izolaci. Tyto dva důsledky individualismu v naší společnosti jsme již rozebrali v minulé kapitole. A zde můžeme vysledovat jejich projev. Jelikož si jedinci snaží hledat modely a ideály pro sebe především na úrovni celebrit a snaží se svůj „obyčejný“ život připodobnit spektakulóznímu životu, pomalu je to odtrhává od reality a více méně izoluje od ostatních. Jedinec se tak uchyluje do mediálního světa, protože

³² The Bureau of Labor Statistics - dále bude užívána zkratka BLS. Tento úřad patří pod správu ministerstva práce v USA.

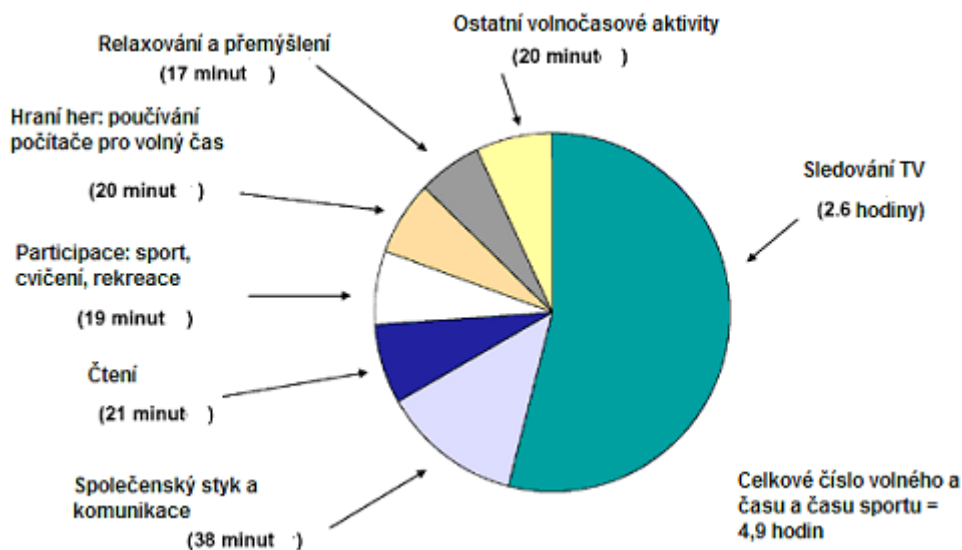
³³ *American Time Use Survey Summary* [online]. c2008. last revision 12th November 2008 [cit. 2009-03-06]. Dostupné z: <<http://www.bls.gov/news.release/atus.nr0.htm>> .

se mu zdá atraktivní a mnohem více „živý“, než jeho vlastní, na jehož faktické žití pomalu rezignuje, viz kap. (2.4.2).

Nejen to. Sledování televize se stalo vysoce individualizovanou záležitostí, protože díky hédonismu nalezneme v domácnostech více než jeden televizor. A jedinec tak nemusí brát ohled na nikoho, sám si určí, co a kdy chce sledovat a je tak do jisté míry „pánem svého času“. V televizním programu nachází jedinec příležitost pro pobavení a navíc si sám vybere, čím se může bavit. Proto je sledování televize nejčastější náplní našeho volného času. (Putnam, R. 2000, s. 216 – 245)

Stříbrnou příčku získal společenský styk s ostatními a komunikace. Pokud se podíváme na graf č. 9, zjistíme, že v průměru lidé takto tráví 38 minut denně. Možná se tento výsledek nebude znát zarážející, ale pokud toto číslo porovnáme se dobou strávenou sledováním televize, kde se jedná o 2,6 hodiny, pak by nás tento rozdíl neměl nechat chladnými.

Graf č. 9 Průměrné trávení volného času denně v USA za rok 2007 (věk 15+ let) ³⁴

³⁴ American Time Use Survey [online]. c2008. last revision 13th November 2008 [cit. 2008-03-06]. Dostupné z: < <http://www.bls.gov/tus/charts/leisure.htm> >.

Tento graf nám totiž jen potvrzuje celosvětovou tendenci individualizace našeho volného času. Ten se stává natolik unikátním, že je velmi složité synchronizovat volný čas u více jedinců tak, aby ho mohli sdílet a zvýšit tak čas sdílený s ostatními. I když tedy společenský styk s ostatními udržujeme, již nemá plnohodnotný charakter vztahu založeného na intimitě, protože byl ovlivněn izolací jedinců mezi sebou. Ta je důsledkem osamostatnění se jedince a zaměření na sebe sama, kde důvěra a intimita sdílená s jinými již nemá svůj prostor. Došlo tedy ke změně charakteru společenského styku, jak jsme již rozebrali v části (2.2.2), ale ne k jeho vymizení, což dokladuje i tento graf.

Na sportu by nemělo být nic špatného. Prospívá lidskému zdraví, a pokud se jedná o kolektivní sporty, může dokonce utužovat sociální soudržnost. Ano, toto je pravda, ale to bychom nemohli hovořit o sportu v kontextu moderní a individualistické společnosti. Sportování je sice na vzestupu, ale ne jeho aktivní vykonávání. Spíše se jedná o sportovní diváctví. To již nemůže být považováno za zdraví prospěšnou aktivitu. Pokles aktivního sportu souvisí se změnou generací. Nová, nastupující generace patří spíše do kategorie observe, zatímco starší generace je tou, která skutečně aktivně sportuje. Díky neustálému životnímu cyklu, kde jedna generace střídá generaci druhou, tak pomalu získává většinový podíl generace diváků.³⁵ (Putnam, R. 2000, s. 109 – 114)

A pokud již dnes někdo sport aktivně vykonává, pak je to čistě s cíle dosažení slasti. Osobní sebezájem, snaha o zlepšení naší fyzické kondice a překonání sebe sama, jsou pohnutkami, které nás ke sportování vedou. V této spojitosti se stal sport jednou z nejvýraznějších symbolik současné individualistické narcistické kultury. (Lipovetsky, G. 1999. s. 126 – 129)

Mezi hlavní tendence, které můžeme v dnešní západní společnosti vysledovat, patří ohromná diferenciacie v trávení volného času. Na tomto má

³⁵ S nastupující generací sportovních „diváků“, v kombinaci s nadbytkem potravy pak jako důsledek můžeme vysledovat narůstající obezitu, která postihuje už i mladistvé. Tuto problematiku jsme nastínili v kap. (2.3.3).

velký podíl individualizace a tedy právo jedince na vlastní osobní a svobodnou volbu, která se dotýká i způsobu trávení volného času. Trend, který v naší společnosti nastupuje, je tendence k pasivnímu trávení volného času, což dokazuje i prvenství televize jako náplně našeho volného času.

Díky konzumnímu chování, které prostupuje veškerou naší činností, ani volnočasové aktivity nejsou výjimkou. Jedinec se tak pomocí něj snaží vybudovat svůj individuální styl i náplň svého času. Člověk se snaží získat moc nad svým vlastním životem tím, že si sám určí, co do něj zahrne. (Lipovetsky, G. 2007, s. 232 - 236)

3.3 Individualistický životní styl

Životní styl. Význam tohoto sousloví je v nejobecnějším vymezení způsob toho, jak lidé bydlí, chovají se, vzdělávají, pracují, komunikují či jaké hodnoty vyznávají. Všeobecně je tedy možné zařadit do něj vše, co se byť jen okrajově týká člověka a jeho života. Je to tedy způsob jakým lidé žijí. Životní styl je ovlivňován dvěma faktory, vnějšími a vnitřními. Vnější faktory - životní podmínky - ovlivňují mnoho jedinců ve stejnou chvíli, stejnými aspekty. Jedná se například o geografické, demografické, kulturní či politické aspekty. Co však činí životní styl člověka jedinečným pro něj samého, jsou rozdílné vnitřní faktory, tedy jeho osobní potřeby, dovednosti, hodnoty, ambice nebo zkušenosti. Tyto aspekty jsou vysoce individualizované. Díky jejich přítomnosti poté můžeme hovořit o individuálním životním stylu jedince v dnešní společnosti. (Duffková, J. – Urban, L. – Dubský, J. 2008, 51 – 70)

3.3.1 Životní dráha jedince

Životní dráha je individuální pro každého jedince, každý si ji transformuje dle svých osobních preferencí, neboť každý člověk je osobou neopakovatelnou a jedinečnou. Na základě výběru v rámci svého života si tak jedinec utváří svůj individuální životní styl. Jedinec si tedy může svůj životní styl tvořit dle sebe v rámci třech základních pilířů. Těmi jsou rodina, práce a volnočasové aktivity. Čtvrtý pilíř tvořící strukturu jeho dráhy jsou biopsychické dispozice, jejichž

obsah je jedinci již předem dán, i když je zde také možnost jisté změny či rozvoje. Díky transformaci těchto čtyř základních pilířů si jedinec utváří sám sebe, svůj život. (Nový, L. 1989, s. 7 – 33)

Biologické a psychické predispozice jsou jedinci dány narozením. Ten má samozřejmě možnost s nimi dále pracovat a rozvíjet je. Nemůže sice zvrátit biologický cyklus svého života, cyklus od narození po smrt. Ale má možnost využít svého talentu či dovednosti, tak aby ho zdokonalil a využil v dalších pilířích svého života.

Tyto dovednosti může uplatnit například v rámci svého zaměstnání. Volba zaměstnání vůbec, se jeví jako velmi důležitá součást životního stylu jedince. Ten se musí rozhodnout, jaké odvětví svého zaměření si vybere, jaký typ pracovního úvazku nebo na jaké časové údobí. Protože práce byla stěžejní částí našich životů, podle ní jsme koncipovali i ostatní oblasti našeho života, jak rodinu, tak i volný čas. Avšak díky nejistotě, do které se práce ponořila, již pro nás není bodem, od kterého bychom vše odvíjeli.

Je to snad rodina? Rodina přeci také byla a stále je velmi důležitou institucí našeho sociálního života. Musíme zde být opět ostražití, protože rodina, tak jak jsme ji znali, v tradičním kontextu již také nezapadá do konceptu moderní společnosti. Tím pádem ani rodinu nemůžeme považovat za prvek, dle něž bychom formovali koncepci našeho celého života a času, který travíme.

Poslední součástí je volný čas. Právě ten se jeví v etapě společnosti, ve které se nacházíme dnes, jako faktor uzpůsobující náplň našeho života. Aktivitu, které si vybíráme a způsob, kterým travíme náš volný čas, tak hluboce ovlivňuje skladbu celého našeho života.

Pokud hovoříme o vytváření našeho životního stylu v kontextu výše zmíněných pilířů, je nutné opět zdůraznit individualismus. Díky němu je každý životní styl jedince něčím výjimečný. Život jednoho není a ani nemůže být kopií někoho jiného. Proto je velmi složité hovořit o životním stylu, je jich tolik, co jedinců.

3.3.2 Soužití nebo samota – novodobé trendy životních stylů

Jak již bylo řečeno výše, životní styl musíme dnes spojovat jednotlivě s každým jedincem, neboť každý si ho variuje a je tedy odlišný. Avšak i v odlišných stylech můžeme najít prvky, které jsou podobné. Ne všechny a ne vždy, ale některé složky našich životů skutečně vyjadřují určitou míru homogenity. Mezi trendy, které bychom chtěli zmínit, patří dva. Těmi jsou rodinný životní styl a „single“ život.

a) Rodinný styl

V kontextu životního stylu dnešních rodin musíme zmínit tzv. návrat k přírodě. Ten je charakteristický ekologičtějšími chováními. Nejde jenom o třídění odpadu nebo nákupu bio potravin, ale především o tendenci žít ve zdravějším prostředí. To se projevuje ve změně – městského životního stylu na styl – přírodní. Rodiny se tak snaží stěhovat do oblastí méně osídlených a méně průmyslově znečištěných. Nemůžeme zde tuto tendenci prezentovat jako celospolečenský jev, neboť se jedná zatím jen o okrajovou záležitost. Avšak je natolik význačná, že ji nemůžeme opomenout.

Další tendencí v životním stylu současných rodin můžeme nazvat jako sklon ke spotřebě. Ta totiž narůstá neustále a dle některých autorů již žijeme v konzumní společnosti. A jak by ne, když kolem nás neustále vyrůstají nevkusné a zbožím přeplněné hypermarkety, které svojí agresivní reklamou přímo vybízejí ke konzumu. O konzumu jednotlivců jsme se již zmínili, ale konzum v rámci rodin bychom rádi přidali.

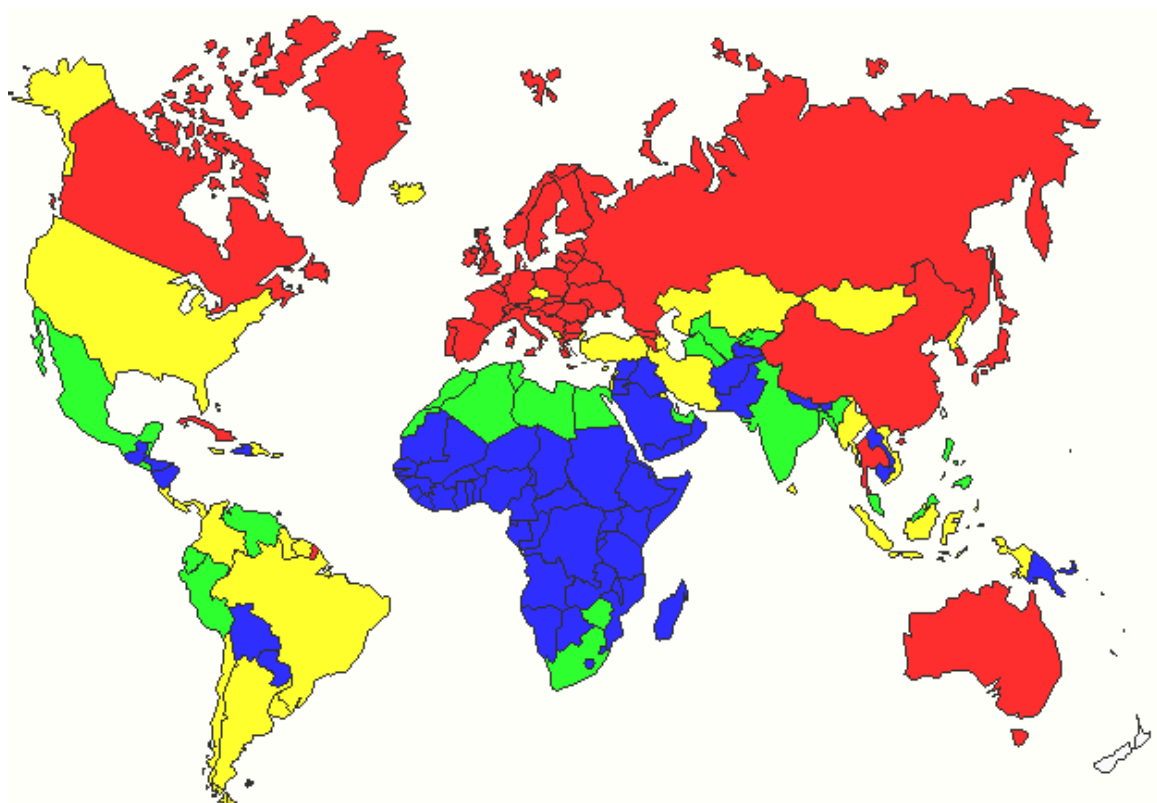
Ruku na srdce, kdo by nestrávil alespoň jedno odpoledne v nákupním centru, kam se vydal s rodinou? Asi bychom v západní společnosti hledali takového „konzumem neposkvrněného“ jedince velmi těžko. Naopak, typickou náplní většiny rodin o víkendu je výjezd do hypermarketů, kde jednotliví členové bloudí mezi regály překypujícími zbožím. Pokud do nich vyjedou s cílem malého nákupu, většinou se jim nákup lidově řečeno „zvrtne“ a výsledkem je nákupní košík plný zboží, které ani nepotřebují. Jejich konzumní chování je neudržitelné. V tuto chvíli však již hovoříme o rodinném konzumu jako životním stylu, jako neodmyslitelné součásti trávení volného času. (Křížková, A. 2002, s. 19 - 20)

b) „Single“ život

V rámci této kapitoly bychom rádi zmínili pojem „singles“. Singles, je sociální skupinou a vůbec životní strategií některých jedinců v dnešní společnosti. Čím je jejich životní styl odlišuje od ostatních? Nežijí v párech. Jejich charakteristickým rysem je život v domácnostech čítajících jednoho člena, je samotné. Jejich způsob života a zaměstnání jim takovýto život umožňuje, neboť si ho mohou dovolit. Ve svém zaměstnání jsou většinou úspěšní, protože jejich osamocený život jim umožňuje být maximálně flexibilní: stěhovat se za prací, zvládat neočekávané situace, vyrovnat se s nárazovými zatíženími.

Na nikom nejsou závislí. Sami si užívají svého života, ve kterém mohou uspokojovat své individuální potřeby, aniž by se museli ohlížet na někoho dalšího. Tento způsob života má však negativní dopad na koncept rodinného života a rodičovství. Většina „singles“ si totiž fázi svého „single života“ neustále prodlužuje až do konečného stádia. Vyrůstá tak počet neprovdaných, ale především bezdětných. Díky tomu pak mohou vzrůstat čísla v grafech popisujících pokles porodnosti. Tento pokles nebo reaktivní stabilita v míře porodnosti jsou patrné nejen v ČR, ale ve všech rozvinutých státech. (Možný, I. 2006, s. 196 – 200) Naopak ve státech rozvojových dochází k nárůstu populace, viz graf č. 10 (zde prezentovaná data pro většinu zemí tvoří statistiky za období let 1995 – 2000).

Graf č. 10* Míra porodnosti** – světová statistika³⁶

Vysvětlivky		
Barva	Míra porodnosti	Dlouhodobý účinek
	méně než 2	úbytek obyvatelstva
	okolo 2	stabilita populace
	3 až 4	zvyšující se populace
	4 a více	rapidně se zvyšující populace
	*data nedostupná	

** Míra porodnosti je počet dětí, které má v průměru žena během svého života.

³⁶ *Fertility Rates (Children per Family) World Statistics* [online]. c2003. last revision 3rd March 2003 [cit. 2008-04-01]. Dostupné z: < <http://www.pregnantpause.org/numbers/fertility.htm#cz> >.

3.3.3 Komunity – tradiční vs. individualizovaný životní styl

Stejně tak jako můžeme vysledovat určité shodné prvky v rámci soužití jedinců v rodinném či osamoceném životě, nalezneme i elementy mající charakter podobnosti, které je možné zkoumat i v rámci porovnání života v komunitách. My bychom rádi vyzdvihli rozdíl mezi životním stylem jedinců v tradičních a moderních, individualizovaných komunitách. V této části tedy budeme dávat do kontrapozice jednotlivé atributy tradiční a individualizované komunity a tím pádem i jedinců v těchto společenstvích žijících.

Nejprve se podíváme na kontext důvěry v obou společenstvích. V tradiční společnosti byla důvěra vystavěna především na příbuzenských vztazích, neboť tyto komunity byly do jisté míry uzavřené a členové víceméně stálí. Nebylo tedy nutné obávat se možné hrozby ze strany sousedů, neboť je jedinci dobře znali. Na jednom místě jedinci žili po několik desetiletí - i celý život a jejich vztahy tedy byly definovány pomocí času a prostoru, který byl shodný pro všechny. Oproti tomu v moderní společnosti jsou vztahy již mnohem volnější. Díky časoprostorové mobilitě jedinci nežijí na jednom místě, neznají spoluobyvatele daného prostoru, kde se zrovna vyskytují, a proto zde není možné vystavět ani prostředí důvěry v tradičním slova smyslu.

Předmoderní společnosti byly relativně stálé, řekli bychom usedlé. Orientovaly se především na tradici, pomocí níž spojovaly minulost s přítomností a budoucností. Naproti tomu v moderních společnostech je typickým rysem úpadek důležitosti tradice a na budoucnost orientované chování. (Bauman, Z. 1995, s. 93)

Dalším charakteristickým rysem je, že v tradičních společnostech jsme měli určeno naše místo v životě již narozením, stejně jako role, které nám byly připisovány a jejichž počet byl dosti omezený. Toto bohužel již v moderních společnostech neplatí a vytvoření si vlastní osobnosti se stalo naším úkolem, stejně jako přizpůsobování se stále novým a novým rolím, které musíme vykonávat. Nezbytnost vytvoření si vlastní identity je důsledkem možnosti mobility jedinců. A jedinci opravdu mobility využívají. Pomocí ní se snaží najít

sama sebe, svou identitu. Život v moderní společnosti je tedy neustálé putování.

Nyní se společně podíváme na vzorce a typy chování jedinců. Ty, které platily pro předmoderní společnosti, a jejichž povaha se změnila. Dříve se jednotlivé vzorce vzájemně vylučovaly, avšak dnes se mohou vyskytovat všechny u jediného člověka. A to v důsledku touhy jedince, který požaduje uspokojení, a tak zkouší nalézat různé cesty pro jeho dosažení.

Jedním z těchto vzorců je tzv. tulák. Ten se jako vzorec jednání člověka objevil již v tradičních společnostech. Zde byl pojímán velmi pejorativně. Neboť se jednalo o marginální skupinu lidí, kteří se potulovali bez cíle a nebyli pod všeobecnou kontrolou, která byla nezbytná pro důvěru a znalost svých spoluobyvatel, jak jsme již zmínili výše. Byli tedy odsunuti na okraj společnosti. V kontextu moderní společnosti však tulák získal nejen výhodné postavení, ale možnost naplňovat své touhy mnohem efektivněji než na jednom místě sídlící jedinci. Tulák je neustále v pohybu, k němu ho pohání neutuchající nenaplněnost jeho tužeb a přání. Jeho heslem je nevázat se na jedno místo, ale užívat si kdekoli a hlavně hned. Přesně dle principu hédonismu.

Dalším typickým modelem chování jedinců je turista. Turista se od tuláka liší tím, že vše činí z vlastní vůle, cestovat nemusí, jen pokud chce. Turista je jedinec, který se všude cítí dobře, neboť má dostatek finančních prostředků. Cestuje tak v pohodlí a luxusu a je mnohem více žádoucí než tuláci. Obě skupiny jsou však typickými příklady konzumentů moderní doby. (Bauman, Z. 1995, s. 25 – 50)

Turisté jsou nezbytnými postavami hrajícími zásadní roli v moderní společnosti. Robert Reich je nazývá symbolickými analytiky. Zatímco lidé pracující na dělnických pozicích či ve sféře služeb, kteří jsou stále vázáni na místo výkonu své práce symboličtí analytikové jsou nesmírně důležitý celosvětově. Jedná se o experty na nejrůznější oblasti. Tito lidé nepracují s předměty, ale se symboly. Tím se odlišují od předchozích skupin. Díky symboličnosti jejich práce, ji mohou vykonávat kdekoli a jsou tedy kosmopolitní.

Podmínkou afilace k této skupině je terciární vzdělání a neustálé zvyšování vlastní kvalifikace. (Reich, R. B. 2002, 249 – 350)

Zde vidíme přímou příčinu, která v naší společnosti individualismus zanechává. Jedinci, pokud chtějí uspět, musí být mobilní, tzn. neustále na cestách. Tímto jevem samozřejmě jen potvrzujeme koncepci života na různých místech a díky tomu nemůže dojít k upevnění vazeb mezi jedinci a tedy soudržnosti komunity jako takové. V tuto chvíli máme na mysli komunitu vytvářenou místem.

Zcela nový druh udržování komunity a vztahů mezi jedinci se objevil s možností připojení do celosvětové sítě, internetu. Tento druh vytváření komunity je ryze výdobytkem moderní doby. Díky možnosti komunikace, kterou nám umožňuje nehledě na čas a prostor, je možné udržovat vztahy s jinými jedinci prakticky kdekoli a kdykoli. Nemusíme se tedy nacházet ve stejném časovém či prostorovém pásmu a přesto můžeme sdílet pocit sounáleženosti. Především mezi mladšími generacemi se rozšířil fenomén virtuálních komunit. Jestli se jedná o módní vlnu, nebo o nový způsob, jakým budeme do budoucna udržovat společenství, to ukážou až následující roky. Avšak v tuto chvíli můžeme vysledovat rapidní nárůst uživatelů blogů jako myspace.com nebo facebook.com, kde je možné nejen sdílet fotky a naše názory nebo chatovat s kamarády. Jedinci tak tráví stále více času u svých notebooků nebo osobních počítačů a snaží se zdokonalovat své „osobní stránky“. Tím si do jisté míry vytvářejí vlastní identitu.

Díky těmto virtuálním komunitám došlo k naprostému zboření mýtu, že interakce mezi lidmi musí probíhat jen na základě jejich fyzické přítomnosti, jak tomu bylo v komunitách tradičních. Zda však tento způsob společenských vazeb vyhraje nad přímým kontaktem jedinců, je velmi těžké odhadnout. My jen můžeme zdůraznit, že počet virtuálních forem komunikace (email, sms, chat místnosti, blogy, icq, aj.) vzrůstá ohromným způsobem a s tímto nárůstem se nutně musí projevit pokles, který pak bude nejpravděpodobněji právě v oblasti osobního kontaktu.

3.3.4 Příručka pro život

Současná doba je dobou informací. Každý z nás potřebuje být pomocí nich udržován v kontaktu s ostatními jedinci a světem prakticky denně. Informace všeho druhu se na nás doslova „valí“ ze všech stran, a protože se jedná o ohromné množství, musíme si z nich vybrat jen takové, které pro nás budou alespoň částečně užitečné. V kontextu životního stylu bychom se měli obeznámit s našimi možnostmi, abychom si následně mohli zvolit cestu, jakou se budeme ubírat a jakým způsobem si uspořádáme náš životní styl. Otázkou zde zůstává, které informace jsou vhodné a tudíž validní pro náš život?

Jedinec, který si sám není schopen uspořádat svůj život, často sahá po osvědčených radách, které pro něj již připravil někdo jiný - experti. Neboť ti jsou v dnešní době považováni za důvěryhodné osoby, kterým svěřujeme svůj život. Díky informačnímu boomu není schopen jediný člověk znát všechno, a to je ten moment, kdy do hry nastupuje vědomost experta. Ten je znalý svého oboru a my mu tak musíme důvěřovat, neboť sami jsme laiky, kterým nezbývá nic jiného než se spolehnout na experta, ať už se jedná o lékaře, právníka či dietního specialistu. (Giddens, A. 1998, s. 21 – 28)

I v souvislosti životního stylu můžeme nalézt expertní pomůcky. Na pultech knihkupectví tak na nás číhají osvědčené příručky pro život, stejně jako návody prezentované elektronickými či televizními médii. Proč však lidé k těmto příručkám sahají? Je zřejmé, že jedinec pokud není lékař, těžko si určí diagnózu, ale my zde hovoříme o uspořádání si vlastního života. A expertem na náš život bychom měli být nepochybně my. Kdo jiný by nás měl znát lépe než my sami? Ano, známe se, ale otázkou zde zůstává, zda víme, co chceme. Někdo můžeme mít jasnou představu, ale většina z nás, si není jista, a vzhledem k neomezeným možnostem výběru potřebujeme radu. Tu nám poskytují ony zmíněné příručky nebo specialisté pro „life management“³⁷.

³⁷ Toto sousloví již nebývá do českého jazyka překládáno. Jeho doslovný překlad je „organizace života“ a zahrnuje všechny součásti našeho života.

Modely vlastního života může jedinec hledat například v životě celebrit, ale také v těchto příručkách. Avšak ať už jde o jakoukoli formu expertní pomoci, v oblasti našeho životního stylu by se mělo jednat jen o možnou inspiraci a ne o absolutní napodobení. *„Životní styl, který se zrovna nosí, bude zítra terčem posměchu.“* (Bauman, Z. 2004, s. 185) Jedinec by se měl snažit využít příležitosti, které mu dává dnešní individualizovaná společnost. Ty se vynořují na každém kroku každý den a pomocí nich si člověk může vytvořit svůj ryze individuální osobní styl. Nedá se vyloučit určité ovlivnění výběru alternativ, protože i přes snahu jedince být jedinečný se nemůže ubránit sociálnímu tlaku společnosti. Avšak i přes tuto překážku, by měl být konečný výběr alternativ výsledkem svobodné volby každého jedince.

3.4 Shrnutí projevů

Důsledky života v individualizované společnosti, které jsme rozebrali v předchozí kapitole, se odrazily na životě jedince a tyto jejich projevy bychom nyní rádi shrnuli. Život člověka má mnoho sfér, my jsme si vybrali následující manifestace, jmenovitě rodinnou a sociální sféru, volný čas a životní styl, abychom na nich zdůraznili individualizační prvky, které hluboce ovlivnili existenci jedince v dnešní moderní společnosti.

Rodina, vždy charakterizovaná pomocí konceptu manželství, se stala sociální institucí, která ztrácí svůj monopol. Touha uzavírat sňatky ustoupila jako důsledek zvýšeného rizika jeho ukončení. To je nyní v rukou jedince, protože on je rozhodujícím prvkem při posouzení, zda v něm setrvat či nikoli. Tuto možnost mu dává svoboda volby a možnost vycházet z uspokojení ryze osobních potřeb. Nemusí se tedy ohlížet na společnost ani na druhého. Díky tomu již manželství není považováno za jistotu a ztrácí smysl pro jeho uzavření. Jedincovým prvořadým zájmem se stal on sám, jeho život a jeho uspokojení. Proto již necítí potřebu starat se o druhého nebo být za něj zodpovědný. Lhostejnost vůči ostatním se tak stala všeobecně přijímaným principem dnešní společnosti. Tato lhostejnost však neznamena naprostou ignoraci. Což jsme

deklarovali i v rámci participace na filantropii. Avšak i zde došlo ke změně. Za naši pomoc, která získala charakter osobní neangažovanosti v rámci zásady reciprocity, očekáváme satisfakci. Ta je nám v duchu spotřební společnosti předkládána jako konzum mediálních show.

Do pojetí času v našem životě se promítly nejen změny v zaměstnání, ale i ve společenském styku a rodinném životě. Nejistota prostupující všemi těmito třemi zmíněnými oblastmi života nás přinutila přestat se na ně spoléhat. A jediné, co nám setrvalo, jsme my a náš čas. Čas, jehož náplň si volíme sami, a to volný čas. Jeho obsah tvoříme pomocí možností, které si sami a svobodně určujeme s cílem uspokojit naše potřeby. Toto vyplnění volného času ovlivňují i společenské inklinace k hédonismu a diferenciaci. Díky nim, je náš volný čas prosycen spotřební a vysoce individualizovanou vášní. Proto je velmi těžké synchronizovat naše volnočasové aktivity s jinými a jejich exekuce se tak stává autonomní doménou jedince samotného.

Autonomie prostupující volný čas se projevuje i v celém životním stylu jedince ve všech jeho sférách. Neboť každý z nás má bezvýhradní nárok na výběr možností, pomocí nichž pak koncipuje celý život. Jedinci se při takovémto velmi samostatném rozhodování mohou na určitých principech shodnout. Mezi námi zmíněnými koncepty patří rodinný život, který je stále markantněji založen na konzumním chování, projevujícím se v podřízení všeho spotřebě. A dále pak jev nazvaný singles, jež koresponduje s nezávislým a na sebe sama zaměřeným životem jedince. Velkou roli v dnešní společnosti hraje i tzv. individualistický styl jedinců, který se diametrálně odlišuje od tradičního pojetí komunity a sdílení. Je charakteristický především ohromnou volností a mobilitou. Mezi další dnešní markantní tendence v moderní společnosti patří virtualizace našich vztahů.

I přes tyto podobné znaky existují u každého z nás jedinečné touhy, které se snažíme naplnit. Dosáhnout našeho uspokojení je tak nejen naším úkolem, ale i údělem. Není zde nikdo a nic, kdo by nám v dnešní individualizované společnosti předložil náplň našeho života. Můžeme se pouze inspirovat

možnými příklady celebrit či radami expertů, jimž věříme či je obdivujeme. Avšak konečné rozhodnutí je jen na nás, tedy naším výsostným právem i nezvratným osudem.

Závěr

Naše diplomová práce byla primárně zaměřena na soudobou společnost, a to v kontextu prostupujícího individualismu. Mezi předměty našeho zájmu patřila teoretická deskripce společnosti, z níž jsme vyvodili důsledky, které život v takovéto společnosti pro jedince má. V poslední části jsme se zabývali projevy individualistických tendencí ve společnosti, které byly podloženy předchozími částmi.

Pomocí těchto tří částí se nám podařilo splnit cíl, který jsme si v úvodu práce stanovili. Neboť jsme úspěšně prokázali provázanost teorie a reálné situace, ve které se jedinec nachází. K naplnění našeho cíle nám dopomohly obrazové materiály, které jsme využili. Korelace mezi teorií a skutečným stavem společnosti je nejmarkantnější v oblastech vztahů jedince k ostatním a k sobě samému.

Lidé v dnešní společnosti již nežijí ve stálých komunitách, kde jim byl poskytován komfort v podobě bezpečí a definování jejich identity tím, že se do takovéto společnosti narodili. Naopak, jedinec si dnes svou identitu musí sám utvořit a to pomocí možností, které si zvolí. Těchto možností podbarvených neustálým rizikem se mu nabízí bezpočet a je jen čistě na něm, které si vybere, aniž by byl jakkoli omezován komunitou, ve které žije. Tu si také sám selektuje, a může ji neustále měnit díky mobilitě, která je nejen dostupná, ale především nezbytná pro jeho životní naplnění.

Smyslem jedince v individualizované společnosti je dosažení osobního štěstí a vlastního uspokojení. Jedinec se jej může pokusit dosáhnout pomocí námi zmiňovaného hédonismu. Ten prostupuje všemi sférami jeho života. Konzumovat lze naprosto vše. Avšak nikdy nedojde k fázi absolutní spokojenosti. Jedinec musí být stále hnán motorem nespokojenosti, aby mohl neustále hledat smysl svého života.

Nejen smysl, ale především identita jedince, patří mezi úkoly, které by se měl jedinec pokusit splnit. S principem výběru příležitostí získává jedinec neobyčejnou volnost v definování sebe sama. To může přerůst až v narcistický sebezájem a následnou lhostejnost vůči ostatním. Tato lhostejnost se pak odráží i na sociální kohezi. Soudržnost společenských skupin je plně v režii

každého z nás. Mezi primární skupiny patří samozřejmě rodina a její doba trvání je podmíněna pouze rozhodnutím jedince. To je plně závislé na míře uspokojení, které se člověku dostává. Stejně jako rodina, i ostatní vztahy jsou udržovány, pouze pokud plní funkci uspokojení.

Naše práce je plně aplikovatelná na jedince žijící v dnešní západní společnosti. Umožňuje přehledné zmapování vybraných konsekvencí, které život v takovéto pospolitosti zahrnuje. Vzhledem k rozsahu naší práce není bohužel možné podrobně se věnovat i dalším důsledkům, jmenovitě změnám v politické či religiózní sféře, které taktéž hrají důležitou roli ve společnosti. A dle našeho názoru by bylo možné je nejen analyzovat, ale také porovnat s výsledky naší práce.

Tento výsledek, podpořený teorií, prezentuje jedince, který pod tíhou individualizace je pánem svého času a života. Hlavním rysem, který bychom chtěli zdůraznit je nutnost jedince stát se nejen iniciátorem všech voleb, ale především exekutorem v jejich naplnění. Není zde již nikdo a nic, kdo by mu pomohl či nařídil, jakým směrem se má jeho život ubírat. Jedinec je osvobozen a tuto nabytou volnost musí využít. Společnost mu tedy dala bezvýhradné právo výběru, ten se však stal nutností. Jedincův individuální styl je jeho celoživotní dílo, které si sám utváří a za něj je zodpovědný.

Seznam pramenů

Monografie a sborníky

- Bauman, Z. *Individualizovaná společnost*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2004. 290 s. ISBN 80-204-1195-X.
- Bauman, Z. *Tekutá modernita*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2002. 343 s. ISBN 80-204-0966-1.
- Bauman, Z. *Globalizace: důsledky pro člověka*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1999. 157 s. ISBN 80-204-0817-7.
- Bauman, Z. *Úvahy o postmoderní době*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. 165 s. ISBN 80-86429-11-3.
- Beck, U. *Co je to globalizace? : omyly a odpovědi*. 1. vyd. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. 191 s. ISBN 978-80-7325-123-9.
- Beck, U. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. 1. vyd. Praha: Slon, 2004. 431 s. ISBN 80-86429-32-6.
- Beck, U. - Beck-Gernsheim, E. *Individualization : institutionalized individualism and its social and political consequences*. 1st pub. London: Sage, 2003. 221 s. ISBN 0-7619-6112-7.
- Blažek, B. *Venkov města média*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. 362 s. ISBN 80-85850-59-1.
- Duffková, J. – Urban, L. – Dubský, J. *Sociologie životního stylu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 237 s. ISBN 978-80-7380-123-6.
- Elias, N. *The society of individuals*. 1st ed. London: Basil Blackwell, c1991. 247 s. ISBN 0-631-16419-7.
- Fromm, E. *Mít nebo být?* 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1992. 170 s. ISBN 80-206-0181-3.
- Giddens, A. *Důsledky modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. 195 s. ISBN 80-85850-62-1.

- Giddens, A. *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. 1st ed. Cambridge: Polity Press, 1991. 1st pub. 256 s. ISBN 0-7456-0932-5.
- Harrington, A. *Moderní sociální teorie: základní témata a myšlenkové proudy*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. 495 s. ISBN 80-7367-093-3.
- Horyna, B. *Druhá moderna (Ulrich Beck a teorie reflexivní modernizace)*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2001. 70 s. ISBN 80-210-2677-4.
- Chaloupková, J. – Šalamounová, P. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2004. 60 s. ISBN 80-7330-062-1.
- Kohák, E. *Člověk, dobro a zlo: O smyslu života v zrcadle dějin: Kapitoly z dějin morální filosofie*. 1. vyd. Praha: Ježek, 1993. 271 s. ISBN 80-901625-3-3.
- Křížková, A. *Trendy v rodině a rodinných odpovědnostech*. In *Podmínky harmonizace práce a rodiny v České republice*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002. 115 s. ISBN 80-7330-026-5. Kapitola 2, s. 13 – 26.
- Lasch, C. *Culture of narcissism: American Life in an Age of Diminishing Expectations*. 1st ed. New York: W.W. Norton & Company, Inc., 1980. 268 s. ISBN 0-446-97495-1.
- Lipovetsky, G. *Paradoxní štěstí: esej o hyperkonzumní společnosti*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2007. 443 s. ISBN 978-80-7260-184-4.
- Lipovetsky, G. *Věčný přepych*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2005. 134 s. ISBN 80-7260-144-X.
- Lipovetsky, G. *Říše pomíjivosti: móda a její úděl v moderních společnostech*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2002. 446 s. ISBN 80-7260-063-X.
- Lipovetsky, G. *Soumrak povinnosti: bezbolestná etika nových demokratických časů*. 1. vyd. Praha: Prostor, 1999. 311 s. ISBN 80-7260-008-7.
- Lipovetsky, G. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. 1. vyd. Praha: Prostor, 1998. 311 s. ISBN 80-85190-74-5.

- Možný, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. 311 s. 80-86429-58-X.
- Možný, I. *Sociologie rodiny*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. 250 s. ISBN 80-86429-05-9.
- Nový, L. *Životní dráha jako sociologický problém*. 1, vyd. Brno: Universita Jana Evangelisty Turkyně, 1989. 150 s. ISBN 80-210-0187-9.
- Pongs, A. *V jaké společnosti vlastně žijeme?: společenská koncepce – srovnání*. 1. vyd. Praha: ISV, 2000. 263 s. ISBN 80 85866-59-5.
- Putnam, R. D. *Bowling alone : the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster, 2000. 541 s. ISBN 0-684-83283-6.
- Reich, R. B. *Dílo národů: příprava na kapitalismus 21. století*. 2. vyd. Praha: Prostor, 2002. 461 s. ISBN 80-7260-064-8.
- Röhr, H-P. *Narcismus - vnitřní žalář: vznik poruchy, průběh a možnosti jejího překonání*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 158 s. ISBN 80-7178-450-8.
- Sennet R. *The Uses of disorder: personal identity and city life*. New York: Norton, 1970. 198 s. ISBN 0-393-30909-6.
- Shanahan, D. *Toward a genealogy of individualism*. Amherst: University of Massachusetts Press, 1992. 158 s. ISBN 0-87023-811-6.
- Sokol, J. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. 4. rozš. vyd. Praha: Vyšehrad, 2004. 391 s. ISBN 80-7021-713-8.
- Sokol, J. *Filosofická antropologie: člověk jako osoba*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. 222 s. ISBN 80-7178-627-6.

Elektronické zdroje

- *American Time Use Survey Summary* [online]. c2008. last revision 12th November 2008 [cit. 2009-03-06]. Dostupné z: <<http://www.bls.gov/news.release/atus.nr0.htm> > .
- *American Time Use Survey* [online]. c2008. last revision 13th November 2008 [cit. 2008-03-06]. Dostupné z: <<http://www.bls.gov/tus/charts/leisure.htm>> .
- *Sňatky a rozvody 1950-2004* [online]. c2009, poslední revize 19. 11. 2007 [cit. 2008-03-06]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatky_a_rozvody_1950_2004 > .
- Dubská, D. *Úspory a zadluženost: ocitly se české domácnosti v dluhové pasti?* [online]. c2009, poslední revize 12.8 2008 [cit. 2008-03-08]. Kapitola 1, Zadluženost domácností. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/p/1151-08>> .
- Dudová, R. *Maskulinita a maskulinity* [online]. c2005. [cit. 2009-4-1]. Dostupné z: <<http://www.soc.cas.cz/info/cz/25061/3970/Maskulinita-a-maskulinity.html>> .
- *Fertility Rates (Children per Family) World Statistics* [online]. c2003. last revision 3rd March 2003 [cit. 2008-04-01]. Dostupné z: <<http://www.pregnantpause.org/numbers/fertility.htm#cz> > .
- Pesic, M. *The History of Obesity* [online]. c2009, last revision 12th November 2006 [cit. 2008-03-31]. Dostupné z: <<http://ezinearticles.com/?The-History-of-Obesity&id=357342>> .
- *What is the scale of the obesity problem in your country?* [online]. c2008. [cit. 2008-03-06]. Dostupné z: <http://www.who.int/infobase/report.aspx?rid=118&iso=CZE&Def_Code=cd.0701&Survey_Year_End=2005&genGraphButton=Generate+Graph > .
- *What is the scale of the obesity problem in your country?* [online]. c2008. [cit. 2008-03-06]. Dostupné z: <http://www.who.int/infobase/report.aspx?rid=118&iso=USA&Def_Code=cd.0701&Survey_Year_End=2005&genGraphButton=Generate+Graph> .

- *What is the scale of the obesity problem in your country?* [online]. c2008. [cit. 2008-03-06]. Dostupné z: http://www.who.int/infobase/report.aspx?rid=118&iso=ETH&Def_Code=cd.0701&Survey_Year_End=2005&genGraphButton=Generate+Graph >.
- Worsley, A. et al. Relationship between education and food consumption in the 1995 Australian national nutrition survey. In *Public health nutrition* [online]. c2009. Wallingford (England): Cambridge University Press, 2004, vol. 7, iss. 5, s. 649 – 663. [cit. 2009-31-3]. Dostupné z: <http://www.deakin.edu.au/dro/view/DU:30002435> >. ISSN 1368-9800.

Seznam příloh

Grafy:

- Graf č. 1 Porovnání vývoje spotřeby domácností s průměrem let 1997 – 2007.....46
- Graf č. 2 Počty nařízených a skončených soudních exekucí.....47
- Graf č. 3 Procentuální rozšíření obezity ($BMI \geq 30\text{kg/m}^2$) v ČR za rok 2005 (věk 15+ let).....49
- Graf č. 4 Procentuální rozšíření obezity ($BMI \geq 30\text{kg/m}^2$) v USA za rok 2005 (věk 15+ let).....50
- Graf č. 5 Procentuální rozšíření obezity ($BMI \geq 30\text{kg/m}^2$) v Etiopii za rok 2005 (věk 15+ let).....50
- Graf č. 6 Vztah mezi vzděláním a rozmanitostí přijímané potravy u mužů a žen.....51
- Graf č. 7 Sňatky a rozvody v letech 1950 – 2004 v ČR.....62
- Graf č. 8 Muž má vydělávat a žena se starat o rodinu.....64
- Graf č. 9 Průměrné trávení volného času denně v USA za rok 2007 (věk 15+ let).....71
- Graf č. 10 Míra porodnosti – světová statistika.....77